

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Diplomová práce

2014

Martina Hájková

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Katedra mezinárodního práva

Právní aspekty vztahu rozvojových projektů a environmentální migrace

Diplomová práce

Martina Hájková

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Věra Honusková, Ph.D.

Datum uzavření rukopisu: 30. března 2014

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci na téma „Právní aspekty vztahu rozvojových projektů a environmentální migrace“ vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30. dubna 2014

.....

podpis autorky

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé diplomové práce JUDr. Věře Honuskové, Ph.D. za cenné připomínky a odborné rady, které mi pomohly při vypracování práce. Dále děkuji Mgr. et Mgr. Robertu Stojanovi, Ph.D. za poskytnuté informace a konzultace.

Obsah

Úvod.....	8
1. Rozvojové projekty a jejich mezinárodněprávní zakotvení	10
1.1 Rozvoj.....	10
1.1.1 Princip trvale udržitelného rozvoje.....	11
1.2 Projekt.....	12
1.3 Rozvojové projekty.....	13
1.4 Rozvojová pomoc a rozvojová spolupráce	13
2. Mezinárodněprávní zakotvení environmentální migrace	14
3. Vztah rozvojových projektů a environmentální migrace	18
3.1 Specifikace rozvojových projektů jako příčiny environmentální migrace	19
3.1.1 Stavba přehrad jako jeden z typů rozvojových projektů ovlivňujících environmentální migraci.....	20
3.1.2 Městská infrastruktura a doprava jako jeden z typů rozvojových projektů ovlivňujících environmentální migraci.....	26
3.1.3 Těžba přírodních zdrojů jako jeden z typů rozvojových projektů ovlivňujících environmentální migraci.....	26
3.2 Důsledky přesídlení způsobené rozvojovými projekty.....	27
3.3 Mezinárodněprávní nástroje aplikovatelné na právní vztah rozvojových projektů a environmentální migrace	30
3.3.1 Nástroje mezinárodního práva zaměřené na ochranu životního prostředí 31	
3.3.1.1 Úmluva o posuzování vlivů na životní prostředí přesahující státní hranice (Espoo 1991).....	31
3.3.1.2 Návrh článků o zabránění škodám z nebezpečných činností přesahující hranice, včetně vlivu případu Trail Smelter na jejich vznik	33
3.3.1.3 Úmluva o biologické rozmanitosti (Rio de Janeiro, 1992).....	35
3.3.1.4 Úmluva o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí (Aarhus 1998) ...	36
3.3.1.5 Úmluva o mokřadech, majících mezinárodní význam především jako biotopy vodního ptactva (Ramsar, 1971).....	37

3.3.1.6	Úmluva o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů (Bonn, 1979)	38
3.3.1.7	Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví (Paříž, 1972)	39
3.3.1.8	Rovníkové principy (2010).....	40
3.3.1.9	Mechanismus pro čistý rozvoj (Kjóto 1997)	41
3.3.1.10	Úmluva o ochraně a využívání hraničních vodních toků a mezinárodních jezer (Helsinky 1992)	41
3.3.1.11	Úmluva o využívání mezinárodních vodních toků k neplavebním účelům (New York 1997)	42
3.3.1.12	Stockholmská Deklarace OSN o životním prostředí (Stockholm 1972)	45
3.3.1.13	Deklarace z Ria o životním prostředí a rozvoji (Rio de Janeiro 1992)	47
3.3.2	Nástroje mezinárodního práva zaměřené na ochranu obyvatelstva.....	48
3.3.2.1	Všeobecná deklarace lidských práv (1948).....	48
3.3.2.2	Mezinárodní pakt o ekonomických, sociálních a kulturních právech (New York 1966)	49
3.3.2.3	Pakt o občanských a politických právech (New York 1966)	49
3.3.2.4	Úmluva o ochraně a začleňování domorodého a ostatních kmenových a z části kmenových populací v nezávislých zemích (1957) a Úmluva o domorodém a kmenovém obyvatelstvu (1989)	49
3.3.2.5	Deklarace OSN o právech původního obyvatelstva (New York 2007)	50
3.3.2.6	Deklarace OSN o právu na rozvoj (New York 1986)	51
3.3.3	Ostatní mezinárodněprávní nástroje aplikovatelné na právní vztah environmentální migrace a rozvojových projektů a vliv některých mezinárodních organizací a jiných entit na tento vztah	51
3.3.3.1	Role Světové banky a dalších mezinárodních finančních institucí ...	52

3.3.3.2	Komise pro udržitelný rozvoj	53
3.3.3.3	Normy OSN o odpovědnosti nadnárodních korporací a jiných obchodních podniků s ohledem na lidská práva (Ženeva 2003) a Základní zásady pro obchod a lidská práva (2011)	54
3.3.3.4	Další nástroje soft law	55
3.3.4	Mobilizace proti projektům způsobujícím přesídlení a ohrožení životního prostředí	56
4.	Případová studie: Přehrada Sardar Sarovar	57
	Závěr	61
	Seznam použitých zkratk	64
	Použité prameny a literatura	66
	Resumé.....	74
	Abstract.....	75
	Název diplomové práce a klíčová slova	76

Úvod

Vztah rozvojových projektů a environmentální migrace je z hlediska mezinárodního práva téměř nezkoumanou a neregulovanou oblastí, ale zároveň oblastí stále aktuálnější. Je možné objevit množství studií a výzkumů tohoto vztahu z pohledu environmentálního či sociálního, ale nikoli právního. Předkládaná práce si z tohoto důvodu klade za cíl pokusit se analyzovat tento vztah z pohledu mezinárodního práva a vyhledat vhodné mezinárodně právní nástroje aplikovatelné na regulaci tohoto vztahu.

Ve vztahu rozvojových projektů a environmentální migrace existuje rozpor v kategorizaci. Někteří autoři vytvořili pro přesídlené v důsledku rozvojových projektů speciální kategorii s názvem rozvojem přesídlené osoby¹ a nesouhlasí s jejich zařazením mezi environmentální migranty. Důvod jejich přesídlení je mezi environmentálními migranty specifický, a to především v tom, že jejich přesun je výsledkem plánované činnosti. Mohlo by se zdát vhodnější jim vytvořit zcela samostatnou kategorii.

Hlavními výzkumnými otázkami pro účely této diplomové práce jsou: Co to je rozvojový projekt a co environmentální migrace? Jaké jsou právní aspekty vztahu rozvojových projektů a environmentální migrace? Je možné tento vztah ošetřit v mezinárodním právu? Proč je tato oblast opomíjena mezinárodním právem? Nebylo by vhodnější vytvořit zvláštní mezinárodněprávní úpravu pouze pro přesídlení rozvojovými projekty?

První kapitola se věnuje rozvojovému projektu a stanovení jeho definice, včetně jeho terminologického odlišení od podobných definic. Druhá kapitola představuje problematiku environmentální migrace, její typy a příčiny. Třetí kapitola je rozdělena do tří podkapitol. V rámci první podkapitoly analyzuji vztah environmentální migrace a rozvojových projektů. V druhé subkapitole zkoumám jednotlivé typy rozvojových projektů s vlivem na environmentální migraci. Třetí subkapitola je stěžejní část celé práce. Analyzuje mezinárodněprávní nástroje, které jsou z hlediska zkoumané problematiky aplikovatelné. Tuto subkapitolu jsem pro přehlednost rozdělila do dalších tří částí: mezinárodněprávní nástroje na ochranu životního prostředí, mezinárodněprávní nástroje na ochranu lidských práv a člověka a třetí část analyzující především nástroje

---

¹ V anglickém originálu „development-displaced persons“.

„soft law“ a upozorňuje na roli některých mezinárodních organizací. Poslední, čtvrtá kapitola obsahuje krátkou případovou studii projektu indické přehrady Sardar Sarovar, který se stal symbolem vztahu rozvojových projektů a environmentální migrace. Ilustruje možná úskalí tohoto vztahu a nedostatečnost mezinárodněprávní úpravy zkoumaného vztahu.

Hlavní metodou práce je pozitivistická analýza. Cílem je především zmapování aplikovatelných mezinárodněprávních nástrojů a jejich zhodnocení. Ve vztahu k tomuto tématu téměř neexistuje sekundární literatura, proto základem pro moje analýzy jsou primární zdroje, jako jsou úmluvy, deklarace a nástroje soft law. Dalším zásadním zdrojem pro mě byly studie a publikace z konferencí zaměřených na toto téma. Tato problematika ještě není příliš zpracována autory v sekundární literatuře, proto jsem byla nucena využívat i internetové zdroje, především webové stránky mezinárodních organizací či jednotlivých úmluv. Jelikož tato problematika ještě není příliš zmapována a pokud jde o mezinárodní právo, je spíše na okraji jeho zájmu, tak většina mnou využívaných zdrojů je v anglickém jazyce.²

---

² Veškeré použité překlady jsou vlastní.

1. Rozvojové projekty a jejich mezinárodněprávní zakotvení

Aby bylo možné zaměřit se na jednotlivé mezinárodněprávní nástroje, musím si nejprve vymezit jednotlivé pojmy. V rámci této kapitoly se pokusím shrnout, co to vlastně rozvojové projekty jsou a které jsou pro účely této práce relevantní. V dnešní době neexistuje závazná definice rozvojového projektu, takže bude nutné si pro účely této práce definici vytvořit. Nejprve se zaměřím na otázku, co je to vlastně rozvoj a dle jakých hledisek se hodnotí, následně přesunu svoji pozornost na definici projektu. Poté z těchto dvou analýz složím dohromady definici rozvojového projektu a odliším rozvojové projekty od rozvojové pomoci a rozvojové spolupráce.

1.1 Rozvoj

Pohled na rozvoj se během historie postupně měnil. Od hodnocení stupně rozvoje státu pouze dle jeho ekonomické síly na základě hrubého domácího produktu (dále jen „HDP“) až po dnešní komplexnější hodnocení, zohledňující další aspekty života v konkrétních zemích, včetně sociálního, lidského, environmentálního, politického rozvoje apod.

V roce 1994 přišel Rozvojový program OSN (dále jen „UNDP“), speciální instituce Organizace spojených národů (dále jen „OSN“), odpovídající za koordinaci rozvojové pomoci a poskytování technické pomoci, s novým ukazatelem rozvoje, Indexem lidského rozvoje (dále pouze „HDI“). Tento ukazatel zohledňuje tři veličiny při hodnocení stupně rozvoje státu. Jde o:

- Očekávanou délku života
- Vzdělání – (gramotnost a počet let školní docházky)
- Hrubý domácí produkt – HDP³

Díky tomuto novému hodnocení je při zjišťování stupně rozvoje zohledněn jak ekonomický, tak sociální aspekt.⁴ V rámci HDI je pro každou veličinu určeno minimum a maximum a země jsou zařazeny na pořadí na základě komparace s ostatními státy.

---

³ Human Development Reports: Human Development Index (HDI). *United Nations Development Programme* [online]. 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/statistics/hdi/>.

⁴ První Zpráva o lidském rozvoji (Human Development Report neboli HDR) byla poprvé publikována v roce 1990. Kompletní zpráva dostupná viz UNDP. *Human development report, 1990* [online]. New

Od roku 2010 je možné jednotlivé země rozdělit na specifické skupiny a HDI se pro ně zjišťuje zvláště, jelikož obecně je rozvoj v rámci území nerovnoměrný a rozdíly mezi těmito skupinami mohou někdy být přímo propastné. Díky tomuto upřesnění je možné zaměřit se na jednotlivé skupiny s různým tempem a úrovní rozvoje a přistupovat k nim individuálně.

1.1.1 Princip trvale udržitelného rozvoje

S pojmem a koncepcí trvale udržitelného rozvoje přišla v roce 1987 Světová komise pro životní prostředí a rozvoj ve svém reportu „Naše společná budoucnost“⁵, známým též jako report z Brundlandu. Udržitelný rozvoj je dle definice v něm obsažené: „Rozvoj, který uspokojuje potřeby současné generace, aniž by byla ohrožena schopnost budoucích generací uspokojovat své vlastní potřeby.“⁶

Díky přijetí reportu na Valném shromáždění OSN, dostala tato definice politickou váhu. V roce 1992 vznikla na konferenci pro životní prostředí a rozvoj v Rio de Janeiru Deklarace o životním prostředí a rozvoji (dále jen „Deklarace z Ria“), která konkretizovala principy udržitelného rozvoje. Pro udržitelný rozvoj je nutné najít balanc mezi ekonomickým rozvojem, sociální spravedlností a ochranou životního prostředí.

Zásada 4 říká, že: „V zájmu dosažení trvale udržitelného rozvoje musí ochrana životního prostředí tvořit nedílnou součást procesu rozvoje a nemůže být chápána odděleně.“⁷

Z pohledu této práce je velmi zajímavá zásada č. 6: „Obzvláštní pozornost musí být věnována zvláštnímu postavení a potřebám rozvojových zemí, především těch nejméně rozvinutých a těch, jež jsou v oblasti životního prostředí nejzranitelnější.“

York: Published for the United Nations Development Programme, 1990 [cit. 2014-03-30]. ISBN 01-950-6481-X. Dostupné z:

http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/219/hdr_1990_en_complete_nostats.pdf.

⁵ V anglickém originále „Our Common Future“.

⁶ WORLD COMMISSION ON ENVIRONMENT AND DEVELOPMENT. *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. 1987. Dostupné z: http://conspect.nl/pdf/Our_Common_Future-Brundtland_Report_1987.pdf. s. 45.

⁷ Zásada č. 4 Přílohy č. 1 Deklarace z Ria o životním prostředí a rozvoji.

Mezinárodní akce na poli životního prostředí a rozvoje by též měly odpovídat zájmům a potřebám všech zemí.“⁸

Strategickým plánem pro implementaci Deklarace z Ria je Agenda 21, která byla přijata na téže konferenci. Je rozdělena do čtyř částí: společenská a ekonomická sekce, ochrana a správa přírodních zdrojů, posilování role hlavních skupin a implementace.

1.2 Projekt

Projekt si můžeme definovat jako „*koordinované úsilí skupiny lidí, které směřuje k vytvoření něčeho nového, dosud neexistujícího – ve stanoveném termínu a s přidělenými prostředky.*“⁹ Projekt je nutné detailně naplánovat, včetně postupu projektu, zabezpečení organizace, týmu, průběžného a následného hodnocení.

Charakterizuje ho orientace na předem definovaný cíl, vytvoření něčeho nového. Obecně má každý projekt dílčí cíle, které postupně naplňují hlavní cíl. Každý projekt by měl být časově omezen, mít určen termín pro dokončení, a zároveň určen časový harmonogram postupu a tento harmonogram by měl být kontrolován a dodržován.

Každý projekt prochází fázemi svého životního cyklu:

- Koncepční fáze
- Plánovací fáze
- Řešitelská fáze
- Implementační fáze
- Závěrečná fáze

Toto rozdělení je důležité pro zvolení vhodného mezinárodněprávního nástroje. Některé mezinárodněprávní nástroje je možné užít pouze v určitých fázích projektu, jiné během celého procesu.

V rámci koncepční fáze se volí projekt, identifikuje se problém, který chceme projektem vyřešit a je potřeba specifikovat zadání projektu. Následuje plánovací fáze projektu, ve které se již jasně definují cíle, ideální cesta k dosažení tohoto cíle,

---

⁸ Zásada č. 6, tamtéž.

⁹ PITRA, Zbyněk. *Podnikový management*. Praha: ASPI, 2008, 295 s., ISBN 978-80-7357-372-0.

stanovení požadavků na zajištění projektu kapacitními zdroji, sestavení projekčního týmu a následné vypracování projektové dokumentace. Řešitelská fáze konkretizuje projektovou dokumentaci a postupy navržené v předchozích fázích. V implementační fázi jsou převáděny plány do „života“, jsou realizovány v praxi. V rámci této fáze nastává většinou nejvíce překážek či potíží, některé jsou subjektivní a jiné objektivní na týmu jako takovém nezávislé a je složitější je překonat, musí uplatnit vhodné postupy kontroly a řízení projektu. Závěrečná fáze ukončí projekt, včetně zhodnocení dosažených výsledků a získaných zkušeností a povětšinou dojde k rozpuštění týmu.

1.3 Rozvojové projekty

Z výše uvedeného jsem si pro účely této práce vytvořila zjednodušenou definici: Rozvojové projekty jsou předem plánovanou lidskou činností, jejímž cílem je přispět k rozvoji konkrétního území či komunity, a to vždy dle zaměření jednotlivých projektů.

Rozvojové projekty se zaměřují na všechny oblasti lidské činnosti a na ochranu a rozvoj životního prostředí. Vzhledem k jejich zaměření jsou rozvojové projekty, které ovlivňují životní prostředí a které ho neovlivňují. Toto rozdělení je nutné brát s rezervou, jelikož i různé sociální a kulturní rozvojové projekty mohou nepřímo ovlivňovat životní prostředí, a to především tím, že může dojít ke změně návyků lidí a tím i jejich chování k životnímu prostředí. Já se zaměřím pouze na ty projekty, které přímo ovlivňují životní prostředí. Konkrétními projekty se zabývám v části týkající se environmentální migrace a jejích příčin.

1.4 Rozvojová pomoc a rozvojová spolupráce

Pro upřesnění vymezení rozvojových projektů zde představím i rozvojovou pomoc a rozvojovou spolupráci, aby se předešlo možné záměně pojmů. V minulosti se pojmy rozvojová pomoc a rozvojová spolupráce často zaměňovaly, spíše by se však dalo říct, že došlo k postupnému vývoji od rozvojové pomoci k rozvojové spolupráci.

Rozvojová pomoc je brána jako jednostranná, spočívající především v poskytování materiálního vybavení, ať již v podobě stavby budov, infrastruktury či technologického vybavení apod. a není u ní brát ani příliš velký důraz na stranu pomoci v procesu plánování intervence a mapování potřeb. V dnešní době se tato činnost vyskytuje spíše v podobě humanitární pomoci.

Například česká právní úprava považuje za humanitární pomoc: „*souhrn činností hrazených ze státního rozpočtu, jejichž cílem je zamezit ztrátám na životech a újmě na zdraví, zmírnit utrpení a obnovit základní životní podmínky lidí po vzniku mimořádných událostí, jakož i zmírňovat dlouhodobě trvající následky mimořádných událostí a předcházet jejich vzniku a negativním následkům*“.¹⁰ Může však být poskytována i nestátními aktéry, především organizacemi zabývajícími se humanitární pomocí.

Zahraniční rozvojová spolupráce¹¹ je vyjádřením vládní politiky vůči partnerským rozvojovým a transformujícím se zemím, v užším smyslu jde o „*transfer financí, materiálu a expertní či technické pomoci za účelem dlouhodobě udržitelného rozvoje partnerských zemí*“.¹² U nás je tato spolupráce realizována přímo prostřednictvím programů České rozvojové agentury, či prostřednictvím příspěvků do mezinárodních vládních organizací. Národní politiky rozvojové spolupráce jsou koordinovány například prostřednictvím Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj, v rámci jejího Výboru pro rozvojovou pomoc. U rozvojové spolupráce se klade velký důraz na partnerství mezi dárcem a příjemcem. Do těchto procesů je zapojeno množství nestátních aktérů.

2. Mezinárodněprávní zakotvení environmentální migrace

K dnešnímu dni dosud neexistuje právně závazná definice environmentální migrace v mezinárodním právu. Aby bylo možné analyzovat právní aspekty vztahu mezi rozvojovými projekty a environmentální migrací, je potřeba si kromě rozvojových projektů vymezit a představit problematiku environmentální migrace. Rozhodla jsem se vycházet z definice Mezinárodní organizace pro migraci (dále jen „IOM“). Dle této definice jsou za environmentální migranty považovány: „*ty osoby nebo skupiny osob, jež jsou ze závažných důvodů náhlých nebo postupných změn životního prostředí, které*

---

¹⁰ § 2 písm. b) zákona č. 151/2010 Sb., o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci.

¹¹ Pro upřesnění zahraniční rozvojovou spolupráci se rozumí dle výše zmíněného zákona § 2 písm. a) : „*souhrn činností hrazených ze státního rozpočtu, jejichž cílem je přispět k odstraňování chudoby v kontextu udržitelného rozvoje, včetně plnění rozvojových cílů tisíciletí, k ekonomickému a sociálnímu rozvoji, k ochraně životního prostředí, jakož i k podpoře demokracie, dodržování lidských práv a řádné správy věcí veřejných v rozvojových zemích*“.

¹² Pojem zahraniční rozvojové spolupráce. FORS [online]. 2012 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: http://www.fors.cz/rozvojova-spoluprace/ceska-politika/pojem-zahranicni-rozvojove-spoluprace/#.UzgXVvnV_JI.

*nepříznivě ovlivňuje jejich životy nebo životní podmínky, nuceny opustit jejich obvyklé domovy, nebo se tak rozhodnou, ať dočasně či trvale, a přesunou se v rámci území jejich země nebo za hranice.*¹³

Tito migranti jsou také zvaní jako eko-uprchlíci, environmentální uprchlíci nebo klimatičtí uprchlíci. Jelikož existuje velký zájem na nezaměňování s definicí uprchlíka dle Úmluvy o právním postavení uprchlíků přijaté Valným shromážděním OSN v Ženevě v roce 1951, která definuje uprchlíka jako: „*kteřoukoli osobu, která se nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy před pronásledováním z důvodů rasových, náboženských, národnostních či z důvodu příslušnosti k určitým společenským vrstvám nebo i zastávání určitých politických názorů, a je neschopna přijmout nebo vzhledem ke shora uvedeným obavám odmítá ochranu své vlasti...*“¹⁴ převládá snaha vystříhat se označování spojených se slovem uprchlík.

Hlavním rozdílem mezi těmito dvěma definicemi je v tom, že v definici uprchlíka dle Ženevské úmluvy je každá osoba posuzována individuálně a individuálně musí naplnit všechny znaky dány definicí. Pokud jde o navrhovanou definici environmentálního migranta, za environmentálního migranta je osoba posuzována společně se skupinou, je to ryze kolektivní rys. Uprchlík musí být individualizován, environmentální migrant je součástí postižené skupiny, je neodlišitelný od skupiny stejně postižených osob.

V současnosti se většina států snaží problematiku environmentální migrace spíše ignorovat, jelikož již mají soustu problémů a výdajů s „tradičními“ uprchlíky dle výše zmíněné definice, a proto existuje z jejich strany zájem na nepoužívání termínu uprchlík ve spojitosti s environmentální migrací. Někteří odborníci prosazují rozšíření definice uprchlíka i o environmentální migranty, jiní se spíše snaží o vytvoření zcela nové definice. Zatím je velice nejasné, kdo by za environmentální migranty a jejich ochranu a asistenci měl být zodpovědný. Názory se přiklání buď za možnost řešení v rámci humanitárních misí či v rámci politického mandátu. Obecně se však shodnou pouze

---

¹³ IOM. *DISCUSSION NOTE: MIGRATION AND THE ENVIRONMENT* [online]. 2007 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: http://www.iom.int/jahia/webdav/shared/shared/mainsite/about_iom/en/council/94/MC_INF_288.pdf.s. 2.

¹⁴ Čl. 1 Úmluvy o právním postavení uprchlíků.

na tom, že environmentální migrace je stále více rozšířeným problémem a nelze ji dále ignorovat.

Environmentální migranti buď překračují hranice, nebo migrují v rámci státního území. U uprchlíků a za určitých podmínek i u environmentálních migrantů existuje nejvíce zranitelná kategorie vnitřně přesídlených osob (dále jen „IDPs“). Jelikož tyto osoby nepřekročí státní hranice a pomoc vyhledávají na jiném místě v zemi svého původu, další státy se tak s jejich přílivem nemusí vyrovnávat a jsou snáze ignorovatelní mezinárodním společenstvím, jelikož „problém“ zůstává na území státu původu. Nezáleží na tom, jestli byli donuceni opustit své obydlí ze stejných důvodů jako „tradiční“ uprchlíci či z environmentálních důvodů, stále zůstávají pod jurisdikcí a ochranou svého státu. Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (dále jen „UNHCR“) se snaží IDPs pomáhat a buduje dočasné kempy a přístřeší a snaží se zajistit jejich ochranu. Při přírodních katastrofách se v pozici IDPs nacházejí i milióny lidí, kteří nespádají pod ochranu mezinárodních úmluv, jejich ochranu má zajistit domácí stát.¹⁵

Hlavní příčiny environmentální migrace jsou následující¹⁶:

- Přírodní katastrofy
- Postupné změny životního prostředí, včetně změny klimatu
- Rozvojové projekty
- Průmyslové katastrofy
- Konflikty

První dvě příčiny jsou nejhůře předvídatelné a nejsložitěji se jim předchází. Přírodní katastrofy jsou velice úzce spojeny s postupnými změnami životního prostředí. K většímu výskytu přírodních katastrof a změnám životního prostředí přispívá činnost člověka, jde především o populační nárůst, zvýšené zatížení přírodních zdrojů, ničení půdního fondu, apod. Mezi nejzásadnější přírodní katastrofy patří zemětřesení, tsunami, vulkanismus, svahové sesuvy, požáry a další. Nejčastěji skloňovaným problémem v rámci postupné změny životního prostředí je především globální oteplování, které je

---

¹⁵ UNHCR. *Internally Displaced People*. [online]. 2001-2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.unhcr.org/pages/49c3646c146.html>.

¹⁶ Prezentace STOJANOV, Robert. *Environmentální migrace ve světě*. Praha, 2011.

v dnešní době probíráno v souvislosti s potápějícími se ostrovy, díky zvyšování se hladiny vody.

Rozvojové projekty budu rozebírat samostatně ve třetí kapitola, takže se s nimi nyní nebudu zabývat. Pokud jde o průmyslové katastrofy, riziko jejich vzniku je možné minimalizovat zvýšením bezpečnostních opatření a aplikací modernějších technologií. K průmyslovým katastrofám nedochází tak často, ale pokud k nim dojde, následky jsou obrovské. Připomeňme si z poslední doby Fukušimu, nebo starší katastrofy v Bhópálu, Černobyl, Love Canal, Exxon Valdez a další. Následky z těchto průmyslových katastrof mají na území, kde vznikly, dopad i mnoho let poté.

Konflikty, především ty válečné, patří do kategorie příčin environmentální migrace, kterým je možné předcházet, nebo minimálně se pokusit minimalizovat dopady na zdroje pitné vody a další nezbytné podmínky pro přežití obyvatel na území. Ve válkách dochází k rozsáhlým změnám georeliéfu, tvorbou zákopů, vznikem kráterů po municích, po jaderných výbuších a znečišťuje se litosféra. Území je po konfliktech výrazně znehodnoceno, a tak nejen hrozba násilím, ale i ničení přírodních zdrojů a území nutí osoby migrovat a jejich návrat na původní území může být komplikován právě zasažením pitného zdroje, či znehodnocením zemědělské půdy.

Dle příčiny migrace někteří opouštějí svá bydliště předem plánovaně vzhledem ke zhoršující se tendenci životního prostředí, jiní jsou nuceni ze dne na den vše opustit, bez možnosti si něco promyslet nebo na místě zůstat. Na základě stupně uvážení před samotnou migrací si můžeme environmentální migranty rozdělit na¹⁷:

- Environmentálně motivovaní migranti
- Environmentální přesídlenci – váhaví a okamžití
- Plánovaní přesídlenci

Environmentálně motivovaní migranti se rozhodují pro opuštění svého bydliště především pro zhoršující se tendenci jejich životního prostředí. Jde z jejich strany o preventivní opatření v době, kdy ještě není nutné místo opustit, ale chtějí tak učinit než se situace zhorší natolik, že v místě bude život zdraví nebezpečný a oni budou nuceni místo opustit (např. těžké znečištění ovzduší, apod.).

---

¹⁷ Tamtéž.

Váhaví environmentální přesídlenci žijí v oblastech vysokého rizika možnosti výskytu negativního působení environmentálních procesů, přírodních katastrof či případně nebezpečné lidské činnosti (např. oblasti sesuvu půdy, nebezpečného průmyslu, apod.). Z tohoto důvodu zvažují přesídlení do bezpečnějšího prostředí.

Naopak okamžití environmentální přesídlenci jsou donuceni opustit své sídlo bez možnosti si něco promyslet, a to buď s vidinou blížící se přírodní katastrofy, nebo ihned po ní. Obvykle jsou jejich obydlí, úroda a potencionální způsob obživy katastrofou absolutně zničeny, a jim tak nezbývá jiná možnost, než hledat jiné místo vhodné k životu a začít znovu (např. tsunami, zemětřesení, apod.).

Plánovaní přesídlenci neopouští své obydlí z vlastního uváženého rozhodnutí, jak by se mohlo na první pohled z názvu zdát, ale jsou nuceni opustit území v důsledku jeho plánovaného využití pro jiné účely. Velice často je tento způsob přesídlování spojen s vyvlastňováním půdy, a to i bez odpovídající kompenzace. Půda je vyvlastňována pro rozvojové projekty ve „veřejném zájmu“, a proto jsou nuceni území opustit (např. stavba přehrad, apod.)

Pokud jde o odhadované počty environmentálních migrantů, tato čísla se velice liší. Na rozdíl od „tradičních“ uprchlíků, je obtížné rozlišit osoby migrující za prací, či z jiných důvodů a ty jež migrují z environmentálních příčin. Dále záleží, která definice pro environmentálního migranta je při zjišťování počtu migrantů použita. Stále neexistuje jedna závazná definice, proto jsou čísla tak odlišná. V dnešní době se odhaduje počet environmentálních migrantů někde mezi 15 až 64 miliony osob a do roku 2050 se odhaduje možný počet takto přesídlených osob až na 200 milionů.¹⁸

3. Vztah rozvojových projektů a environmentální migrace

Aby bylo možné zabývat se právními aspekty vztahu rozvojových projektů a environmentální migrace, potřebuji si tento vztah vymezit a určit, které rozvojové projekty mají prokazatelný vliv na životní prostředí. V této části se proto pokusím analyzovat vztah rozvojových projektů a environmentální migrace, jak spolu souvisí

---

¹⁸ KAVANOVÁ, Klára. *Environmentální migrace - úvod do tématu*. [online]. 2008 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/analyzy/38-environmentalni-migrace-uvod-do-tematu.htm>.

a ovlivňují se, následně v dalších částech této práce se zaměřím na mezinárodněprávní nástroje aplikovatelné na tento vztah.

3.1 Specifikace rozvojových projektů jako příčiny environmentální migrace

Rozvojové projekty jsou mezi ostatními příčinami environmentální migrace velice specifické. Jako jediné jsou zcela výsledkem plánovaného procesu, proto je zde i největší možnost předcházet případným nepříznivým vlivům na životní prostředí a migraci jimi způsobenou. Je zde dán prostor pro právní regulaci tohoto vztahu, celého procesu vzniku a aplikace rozvojového projektu.

Z rozvojových projektů ovlivňují environmentální migraci především ty se zaměřením na rozvoj průmyslu či zemědělství. Při jejich realizaci obvykle dochází k zásahům do místních ekosystémů a životního prostředí jako takového. Některé projekty mají dalekosáhlé důsledky i pro navazující ekosystémy a celkově mají dopad na větší území, než kde je projekt realizován.

Mezi rozvojové projekty nejvíce ovlivňující životní prostředí řadíme především¹⁹:

- Přehrady
- Městská infrastruktura a přeprava
- Těžba přírodních zdrojů

Tyto projekty jsou nejčastěji realizovány na území, které bylo před tím okupováno jinými skupinami a je potřeba si pro účely projektu nad nimi zřídit plnou kontrolu a původní obyvatele někam přesunout. Další osoby se pak rozhodnou v důsledku projektu migrovat samy. Výše zmíněné tři kategorie jsou literaturou považovány za příčinu rozvojem motivovaného vysídlení a přesídlení. Jsou to projekty vynucující si vyvlastnění půdy a přesun obyvatelstva, proto se na ně nehledí pouze z environmentálního hlediska. Lidé a životní prostředí jsou nuceni ustoupit, jak se používalo za průmyslové revoluce, pokroku.

---

¹⁹ FMO. *Types of development projects causing displacement*. [online]. 2011 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.forcedmigration.org/research-resources/expert-guides/development-induced-displacement-and-resettlement/types-of-development-projects-causing-displacement>.

Nucení ustoupit nejsou pouze lidé přímo na území realizace projektu, ale dále jsou zasaženy osoby na území, kam prvotní vysídlenci ustupují, a další jimž projekt zasáhne do zdrojů obživy.

Mimo tyto kategorie jsou lidé přesídlováni například také díky projektům na znovuoobnovení biodiverzitních zón a z důvodu konzervace místních prostředí.

Přesídlenci přijdou nejenom o území, na kterém žili, ale také o své socio-kulturní zázemí. Nejvíce ohroženou skupinou je původní domorodé obyvatelstvo, jehož život je pevně spjat s jejich půdou.

Dle odhadů Odboru životního prostředí Světové banky, je každoročně přesídleno kolem 10 miliónů lidí díky stavbám přehrad, rozvoji měst a výstavbě dopravní infrastruktury. Nejvíce přesídlených osob v období mezi léty 1950 až 2000 bylo na území Číny a Indie. Odhadované počty se pohybují v Číně kolem 45 milionů lidí a v Indii mezi 21 a 40 miliony, a to především z důvodu výstavby velkých přehrad.

3.1.1 Stavba přehrad jako jeden z typů rozvojových projektů ovlivňujících environmentální migraci

Prvním zástupcem rozvojových projektů s dopadem na environmentální migraci jsou stavby přehrad. Existuje více definic přehrad, pro účely této práce budu vycházet z terminologie Mezinárodní komise velkých přehrad (dále jen „ICOLD“) založené v roce 1928. ICOLD považuje za velké přehrady ty s minimální výškou 15 m či více, měřeno od základů, nebo pokud mají výšku mezi 5-15 m a zároveň mají objem nádrže minimálně 3 miliony m². Dále velké nádrže dělí na ty s rezervoárem určené k zadržování vody a na průtočné přehrady, které vypouštějí tolik vody, kolik přiteče do nádrže. Na základě této klasifikace je ve světě kolem 45 000 velkých přehrad, kdy v roce 1950 jich bylo ve světě pouze 5 000.²⁰

Stavba přehrad má přímý a nepřímý vliv na environmentální migraci. Přímou ovlivňuje migraci tím, že dochází k zaplavení zemědělské půdy a míst přirozeného výskytu živočichů. Tím jsou nuceny osoby migrovat, a to i ty, jejichž domov nebyl přímo zaplaven, ale přišly o možnost obživy. Nepřímou v důsledku stavby přehrady jsou

---

²⁰ ICOLD [online]. 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.icold-cigb.org/>.

postiženy i osoby dále po proudu řeky, na které se přehrada staví. Obecně jsou při stavbách přehrad podhodnocovány odhady počtu zasažených, přesídlovaných osob, jelikož se počítá pouze s přímo vysídlenými kvůli zaplavení území. Migrace je dále nepřímo ovlivněna tím, že přehrady zadržují usazeniny, přispívají k erozi a degradaci půdy dále po proudu. V důsledku toho může dojít k ohrožení života sladkovodních živočichů a živočichů luhů a mokřad. Dále mohou přehrady přispívat ke zvýšení seismické činnosti, ve stojatých vodách se může přemnožit hmyz šířící nemoci, v případech technického selhání, nehody, cíleného útoku, či zhroutení je možné ohrožení osob žijících pod přehradami.

Nejzásadnější dokumentem vztahujícím se k přehradám a jejich přínosu a vlivu je zpráva „Přehrady a rozvoj: nový rámec pro rozhodovací proces“ Světové komise pro přehrady (dále jen „WCD“) z roku 2000.²¹ WDC byla ustavena roku 1997, na workshopu k řešení problémů projektů velkých přehrad ve Švýcarsku, a to za podpory Světové banky a Mezinárodního svazu ochrany přírody (dále jen „IUCN“). WDC dostala mandát²²:

- k přezkoumání efektivity stavby velkých přehrad a vyhodnotit alternativy pro vodní zdroje a rozvoj energetiky a
- vytvořit mezinárodně uznatelná kritéria, instrukce a standardy pro plánování, design, konstrukci, chod, monitoring a vyřazení z provozu přehrad

Pomocí globálního průzkumu přehrad, komise vytvořila závěry proč, jak a kdy přehrady uspějí nebo selžou v naplnění rozvojových cílů. Ve svém výstupu zohledňuje princip udržitelného rozvoje a princip rovnosti a respektování lidských práv. Základem pro proces rozhodování ve věcech přehrad by mělo být: rovnost v alokaci zdrojů a rozdělení výnosů, udržitelnost užívání ubývajících přírodních zdrojů, efektivita

---

²¹ ICOLD. *Dams and development: a new framework for decision-making*. London: Earthscan, 2000, xxxvii, 404 p. ISBN 18-538-3798-9. Dostupné z: http://www.internationalrivers.org/files/attached-files/world_commission_on_dams_final_report.pdf.

²² WDC byla složena tak, aby byla zachována diverzita geografická, expertní i zainteresovaných osob. Členové komise měli jednat nezávisle, nereprezentovat země ani instituce. Vznikl tak první komplexní a nezávislý přehled provedení a vlivů velkých přehrad a vytvořen rámec pro další možné varianty pro rozvoj vodní energetiky.

managementu již existujících projektů rozvoje infrastruktury, otevřenost a aktivní účast na procesu rozhodování a odpovědnost vůči současným a budoucím generacím.²³

V procesu by měla být snaha oslovit všechny legitimně zainteresované osoby do vyjednávání možností rozvoje a dohod. Komise se shodla na následujících faktech:

- přehrady důležité a výrazně přispěly k lidskému rozvoji a jejich přínos je značný
- v příliš mnoha případech byla zaplacená neakceptovatelná a často i ne nezbytná cena při zajištění těchto přínosů, především v sociální a environmentální sféře, přemístěnými lidmi, komunitami dále po proudu, daňovými poplatníky a přírodním prostředím
- absence rovnoměrného rozdělení výhod z přehrad a otázka zda-li by v některých případech požadovaná kritéria nebyla lépe naplněna alternativami přehrad
- podmínky pro příznivé vyřešení sporů všech různých zájmů jsou dány, pokud jsou k vyjednávání přizváni všichni, jejichž práv se projekt dotýká a ti kteří ponosou rizika spojená s alternativními řešeními rozvoje vodních a energetických zdrojů
- jednání o očekávaných výsledcích by velice vylepšilo efektivitu vodních a energetických rozvojových projektů, díky tomu by bylo možné zastavit špatné a nepříhodné projekty již v počáteční fázi

Výsledkem snažení komise je, aby v praxi byl brán ohled na integraci sociálních, environmentálních a ekonomických dimenzí rozvoje. Celý proces projektu by měl být zcela transparentní a měla by být zvýšena důvěra ve schopnosti národů a komunit uspokojit jejich budoucí vodní a energetické nároky. Tento závěr komise již částečně byl a v budoucnu by měl být zohledněn v mezinárodněprávních dokumentech.

Komise se zabývala celkově problematikou managementu redistribuce zdrojů pitné vody, jako jedné z hlavních výzev 21. století. Kromě přehrad jsou vodní zdroje ohrožovány a ovlivňovány odběrem vod z jezer, řek a odběrem spodní vody a tím je dále ovlivněno životní prostředí. Je třeba hledat rovnováhu mezi státy, městkou a zemědělskou populací, zájmy v místě stavby a zájmy dále po proudu, apod.

---

²³ Tamtéž, s. 11.

Pohled na přehradu jako na synonymum pokroku a ekonomického rozvoje je již překonán, v dnešní době je pohled na stavbu přehrad více kritický a je snaha soustředit se na vyhledávání individuálních alternativních řešení. Během let se začal projevat celkový dopad přehrad na osoby, povodí řek a ekosystémy a je možné ho i díky modernějším technologiím lépe zkoumat. Řady opozičních hnutí proti přehradám se postupem času začaly množit. Kolem 40-80²⁴ milionů přesídlených osob, kolem 60% světových řek ovlivněných přehradami a odváděním vod jsou pádné argumenty pro růst opozice a požadavek transparentních řešení.

Objevovaly se otázky, zda ve stavbě přehrad pokračovat či ne a tato zpráva měla napomoci při budoucím zvažování projektů. Zpráva vycházela z detailních případových studií, národních zpráv, místního šetření existujících přehrad, a dalších materiálů a snažila se přijít na to, proč některé přehrady naplnily svůj cíl a jiné ne.

Komise zjistila, že dokončené projekty přehrad, jsou málokdy vyhodnocovány a chybí jakákoliv kontrola dodržení schválených plánů. V dnešní době existuje již mnoho alternativních variant ke stavbám přehrad a zároveň je možné projekty přehrad s dnešními poznatky v mnohém vylepšit a zohlednit nutnost předcházet možným environmentálním následkům a pokusit se omezit nutnost přesídlování.

Komise vydala sedm doporučení pro tvoření rámce pro nové strategie²⁵:

- získat podporu veřejnosti (speciální důraz na volný, předchozí a informovaný souhlas domorodého obyvatelstva pokud je projektem zasaženo)
- komplexní hodnocení alternativních možností
- zvážit možnou optimalizaci již existujících přehrad
- udržitelnost řek a jejich ekosystémů
- uznání nároků a sdílení výhod
- sdílet řeky s cílem míru, rozvoje a bezpečnosti

Před započítáním projektu je nutné zvážit, zda opravdu existuje potřeba pro vodní a energetické služby, pokusit se zvážit veškeré možné alternativy. Pokud dospějeme v procesu k rozhodnutí, že je přehrada adekvátní řešení naší situace, je potřeba se ujistit

---

²⁴ Tamtéž, s. 53.

²⁵ Tamtéž, s. 35.

zda byly uzavřeny všechny nutné dohody. Při implementaci zajistit dohled nad dodržováním projektu a po dokončení zajišťovat potřebnou adaptaci na měnící se podmínky.

Dle komise jsou přijatelné projekty přehrad pouze za předpokladu, že představují „*udržitelné zlepšení životních podmínek lidí, čili významný pokrok v lidském rozvoji, který je ekonomicky životaschopný, sociálně spravedlivý a udržitelný ve vztahu k životnímu prostředí.*“²⁶ Za těchto předpokladů si projekt zaslouží podporu, v jiných případech je vhodné uvažovat o alternativním a vhodnějším řešení.

Využívání vody se dostává stále více do popředí zájmu států a jiných důležitých aktérů na mezinárodním poli. Poptávka po vodě stoupá, a to jak po jejím použití pro průmysl a výrobu energie, tak i jako zdroje pitné vody a v budoucnu mohou nastat konflikty ze snahy kontrolovat tento přírodní zdroj.

Pokud jde o přehrady, málo koho zajímá z čeho se přehrada staví a jaký typ to bude. Předmětem sporu je, jak stavba přehrady ovlivní tok, omezí či zamezí jejich právu přístupu k vodě a jejím zdrojům, či zda vysídlí obyvatelstvo, zničí okolní kulturu, zdroje obživy místních a znehodnotí nebo vyčerpá místní přírodní zdroje.

Některé oblasti jsou závislé na přehradách, jelikož jsou základem pro jejich zavlažovací systém, bez kterého by nebylo možné v těchto oblastech provozovat zemědělství. Jinde přehrady splňují protipovodňové účely a velice silná motivace pro stavbu přehrad je využití vody jako generátoru elektrické energie.

V některých státech dochází od konce 20. století k opačnému procesu, staré, především menší přehrady jsou rozebírány a je snaha obnovit původní ekosystémy. Nejvíce se tento trend projevil ve Spojených státech amerických, kde dokonce počet zrušených a rozebraných přehrad překročil počet přehrad vybudovaných. Tyto procesy umožnily pracovat na obnově tradičního rybářství a říčních ekologických procesů. Zároveň však hrozí riziko při rušení přehrad z uvolnění nebezpečných sedimentů nahromaděných v reservoárech, náhlý velký příval vody dále po proudu a další komplikace. Vše je nutné plánovat jako při přípravě nových projektů.

---

²⁶ Tamtéž, s. 39.

Existují debaty o vlivu přehrad na tvorbu skleníkových plynů či na redukcí kyselých dešťů ve srovnání s dalšími alternativami. V souvislosti s tím vyvstala otázka, zda-li je za potřebí nebo spíše vhodné přehrady začlenit do protokolů o změně klimatu či mohou být začleněny do schémat redukce emisí uhlíku.

Obecný rámec pro udržitelný lidský rozvoj tvoří především následující úmluvy: Úmluva o ochraně a začleňování domorodého a ostatních kmenových a z části kmenových populací v nezávislých zemích (1957), Mezinárodní pakt o ekonomických, sociálních a kulturních právech (1966), Deklarace OSN na právo na rozvoj (1986) a Deklarace z Ria o životním prostředí a rozvoji (1992)²⁷.

Vliv na ekosystém je v následujících třech rovinách²⁸:

- fyzické, chemické a geomorfologické změny související s přehrazením řeky, změnou přirozené distribuce vody v toku
- změny v biologické produkci ekosystému, včetně efektu na říční a pobřežní rostlinstvo a na mokřady dále po proudu
- vliv na faunu přímo přehrazením a změnou teploty vody a nepřímo možným úbytkem planktonu

Je snaha korigovat průtok řek pomocí nastavení minimálního průtoku pro životní prostředí.²⁹ Nastavením tohoto minima se snaží udržet existující ekosystémy. Díky výzkumům některé státy dospěly k závěru, že dočasné snížení výnosnosti přehrady a ochrana ekosystémů, se může projevit v celkové udržitelnosti projektu a omezení dopadů na životní prostředí.

Omezení migrace živočichů je taky jedním ze zásadních dopadů stavby přehrad. Pokud není umožněno živočichům migrovat, může to vést až k jejich vyhubení. Nejde pouze o vodní živočichy. Zasaženy jsou i druhy zvyklé překračovat koryto řeky, jež díky přehradám již nejsou schopni překročit.

---

²⁷ Pro zajímavost: ohledně otázky mezi vykořisťování rozvojových států, publikoval v roce 1997 ICOLD *Position Paper on Dams and the Environment* a v roce 2000 dokument *The Role of Dams for Irrigation, Drainage and Flood Control*.

²⁸ Tamtéž, s. 109.

²⁹ Tamtéž, s. 116.

3.1.2 Městská infrastruktura a doprava jako jeden z typů rozvojových projektů ovlivňujících environmentální migraci

Rozvoj měst a stále větší potřeba rozšiřování dopravní infrastruktury je jednou z dalších příčin environmentální migrace. Jsou zřizovány komerční a průmyslové zóny na půdě určené k zemědělství, či zabírající území původního lesa nebo louky. Jsou rozšiřovány kanalizační systémy a především se staví nové a nové silnice, dálnice, železnice, přístavy apod. Pokud jde o odstraňování slumů, jedná se spíše o migraci kvůli rozvojovému projektu, díky kterému došlo k likvidaci slumu a přesídlení lidí, v tomto případě nejde o environmentální migraci.

Ještě je zde varianta zemědělských rozvojových projektů, které mohou ovlivnit životní prostředí a osoby motivovat k migraci.

Těmto rozvojovým projektům nevěnuji tolik pozornosti, jelikož téměř neexistuje literatura specificky se zabývající touto příčinou přesídlení. Tyto projekty v porovnání s dalšími dvěma typy jsou téměř zcela výhradně v pravomoci národních vlád, a proto zůstávají na okraji zájmu mezinárodního práva.

3.1.3 Těžba přírodních zdrojů jako jeden z typů rozvojových projektů ovlivňujících environmentální migraci

Těžba přírodních zdrojů je další z možných příčin environmentální migrace. Nadměrnou těžbou dřeva dochází k odlesňování a narušování místních ekosystémů. Projekty na těžbu nerostných surovin a ropy trvale mění ráz krajiny. Při těžbě je také používáno množství chemikálií, které může trvale ovlivnit okolní prostředí těžby.

Neexistují statistiky sledující počet osob přesídlených z důvodu těžby přírodních zdrojů. Statistiky chybí z důvodu převážně sekundární migrace a absence velkých přesídlovacích strategií v souvislosti s projekty.

Nejrizikovější je těžba přírodních zdrojů především pro rozvojové státy. Na jejich území se nachází stále nevyčerpané zdroje a oproti globálnímu trhu je cena pozemků nízká. Těžba je povětšinou provozována, pokud jde o nerostné bohatství, stylem otevřených dolů, jejichž vliv je nepříznivý pro životní prostředí. Tato naleziště jsou často v hustě osídlených oblastech s úrodnou půdou. Právní ochrana vlastnictví je

v těchto oblastech povětšinou též chabá a je mnohem jednodušší, začít těžit tam, než například v Evropě, kde je legislativa velice striktní.

Těžba je povětšinou v režii nadnárodních společností a na druhé straně stojí rozvojové státy, kde se naleziště nachází (ať již nerostné bohatství, tak např. těžba dřeva). Země původu těchto společností, velice často zcela přehlížejí jejich chování, a tím de facto umožňují vykořisťování a vysídlování obyvatel v těchto rozvojových zemích. Pro země původu je výhodné tento problém ignorovat, jelikož zisky z této činnosti jdou do jejich rozpočtu a vlády rozvojových států, se povětšinou nechají uplatit, či příliš neřeší důsledky do budoucna. Peníze, jež přináší těžba, převažují nad zájmy jednotlivce a nad ochranou jeho práv.

Kromě osob, které se nachází přímo v oblasti naleziště a plánované těžby a jsou nuceni své původní území opustit, dochází k sekundární migraci. Ta je především způsobena znečištěním pitných zdrojů, či znehodnocením zemědělské půdy, například prosakováním ropovodů, a původní obyvatelé jsou následně nuceni odejít a hledat bezpečnější a příhodnější životní podmínky.

Jeden z extrémních případů vysídlených osob je ze Súdánu z roku 2000, kdy bylo kolem deseti tisíc osob donuceno opustit území naleziště ropy, dokonce proti nim byly použity bomby, střelba z helikoptér a masové exekuce, aby opravdu donutili zbytek osob opustit region. Samozřejmě byli vyhnáni bez šance na jakoukoli kompenzaci.

Rozvinuté státy příliš neinklinují ke zvyšování dohledu nad národními společnostmi a jejich aktivitami v cizích zemích a mezinárodní společenství se této problematice téměř nevěnuje, a pokud ano, tak jde spíše o právně nezávazné dokumenty.

3.2 Důsledky přesídlení způsobeného rozvojovými projekty

Důsledky jsou ve velké míře závislé na předběžném plánování přesídlení spojeným s jednotlivými rozvojovými projekty. Nejhorší důsledky nastávají v případech, kde rozvojový projekt absolutně postrádá vypracovanou strategii přesídlení

zasažených osob z území a nepočítá ani s kompenzací za ztracenou půdu, možnými způsoby obživy, či výrazným ztížením života díky zhoršení kvality životního prostředí.

V ideálním případě pro minimalizaci dopadů přesídlení obyvatel, by přesídlení mělo být dobrovolné, předem naplánované a s odpovídající kompenzací za ztracenou půdu a za náklady spojené s přesídlením.

Při vytváření právního rámce by nám mohly pomoci následující teoretické modely, které se zabývají přesídlením a jeho nástrahami a dopady. Díky nim je možné si uvědomit, co všechno by měla mezinárodněprávní úprava zahrnovat a ošetřovat.

S prvním modelem přišli v osmdesátých letech američtí sociální antropologové Thayer Scudder a Elizabeth Florence Colson. Vytvořili model o čtyřech fázích, které označili jako: odvod, přechod, potenciální vývoj, předání nebo začlenění.³⁰ V první fázi je vytvořen developery či politiky plán přesídlení, povětšinou bez informování plánovaných přesídlených. V druhé fázi jsou osoby zasažené plánovaným přesídlením postupně seznamovány s plány. Fáze možného vývoje nastává po přesídlení a čeká se, jak se přesídlené osoby adaptují na nové prostředí, vytvoří či obnoví sociální vztahy a ekonomiku. Poslední fáze předání či začlenění se vztahuje až k další generaci přesídlených osob. Pokud se tyto osoby cítí spojeny s prostředím a novou komunitou a cítí se „jako doma“ bylo přesídlení úspěšné. Tento model byl zaměřen na dobrovolné přesídlování, na nedobrovolné přesídlování je aplikovatelný pouze pokud dojde až do poslední fáze, takže pro naše potřeby není až tak v hodný.

S další teorií, modelem rizik zbídačení a rekonstrukce přišel americký sociolog Michael M. Cernea. Ta jde zcela opačným směrem oproti předchozímu modelu. Snaží se analyzovat možná rizika nedobrovolného přesídlení a vše co je nutné na obnovu životy přesídlených. Upozorňuje na to, že v případě absence speciálních strategií na nakládání s nedobrovolně přesídlenými, hrozí problém bezzemků, nezaměstnaných, bezdomovců, přehlížených, hladovějících, nedostupnost veřejných statků, zvýšený počet chorob a úmrtnosti či problémům s komunikací v komunitě. Je možný vliv i na populaci v místě přesídlení. Tento model by měl sloužit jako návod či průvodce

---

³⁰ FMO. *Types of development projects causing displacement*. [online]. 2011 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.forcedmigration.org/research-resources/expert-guides/development-induced-displacement-and-resettlement/types-of-development-projects-causing-displacement>.

pro vytvoření správných politik přesídlení a je v praxi využíván. Někteří autoři však pochybují, že by tento model mohl pomoci ke „štěstí“ většině přesídlených. Málokdy prý v praxi přesídlení dopadne tak jak se plánovalo.

Existují i speciální statistiky zaměřené na nejvíce zranitelné skupiny osob, především na přemístění domorodých obyvatel. Pro domorodé obyvatelstvo je přemístění velice často přímo decimující. Tyto skupiny jsou úzce spjaty se „svou“ půdou, svým územím a při přemístění dochází k narušení komunity, kulturnímu odcizení, ztrátě půdy a vlastnictví. Přesun pro ně má horší dopad než pro ostatní přemístěné skupiny právě pro jejich specifické kulturní spojení s půdou, s půdou jejich předků. Dále s nimi není dostatečně konzultováno plánované přemístění, často dostanou zcela neadekvátní kompenzaci za odebranou půdu, náklady se stěhováním a možnou psychickou újmu, někdy kompenzace není poskytnuta vůbec. V některých případech dochází k závažným porušením lidských práv a ve většině případu se snižuje jejich životní úroveň.

Někteří autoři jdou až tak daleko, že přirovnávají nedobrovolné přesídlení domorodého obyvatelstva nebo etnických menšin ke genocidě. Dávají ke zvážení možnost extenzivního výkladu „úmyslu zničit“, v souvislosti s velikou hrozbou pro tyto komunity při přesídlení, avšak tento názor se nerozšířil.

Některé studie, spíše okrajové, se zabývají vlivem přesídlení specificky ženy, které jsou dle těchto studií více zasaženy než muži především proto, že jejich příjem je často tvořen prací v bydlišti nebo v jeho okolí a v určitých kulturách jsou ženy zcela vynechány z procesu vyjednávání o přesídlení. Děti pak jsou zasaženy především přerušením školní docházky.

Osoby nucené přesídlit díky rozvojovým projektům jsou zasaženy podobně jako uprchlíci a vnitřně přesídlené osoby, všem jim hrozí chudoba a jsou vystaveni nutnosti psychicky a kulturně „přežít“ toto odtržení od původního stylu života a znovu obnovit a upravit své hospodaření a způsob života. Environmentální migranti jsou prozatím téměř bez právní ochrany.

3.3 Mezinárodněprávní nástroje aplikovatelné na právní vztah rozvojových projektů a environmentální migrace

V této části práce jsem se zaměřila na právní nástroje, které je z hlediska mezinárodního práva možno aplikovat na zkoumanou problematiku, zahrnujíc závazné i nezávazné dokumenty. Samozřejmě tento výčet nebude zahrnovat úplně všechny dostupné prostředky, ale z hlediska roztržitosti úpravy jsem se snažila vybrat ty nejpodstatnější nástroje, od úmluv a mezinárodních smluv, po nezávazná doporučení a z nich relevantních částí.

Na začátku je nutné si uvědomit, kdo za rozvojovými projekty stojí. Projekty jsou dílem vlád, mezinárodních organizací, nevládních organizací, soukromých investorů, či jsou spolufinancovány Mezinárodní bankou, Bankou pro rozvoj Rady Evropy či dalšími aktéry. Většina velkých rozvojových projektů je financována za účasti zahraničního kapitálu.

Mělo by být využito možnosti na základě předběžné kontroly těchto projektů předcházet nepříznivým vlivům na životní prostředí s důsledkem environmentální migrace. Pokud tyto mechanismy selžou, je nutné mít další nástroje nápomocné k odstranění následků a nástroje ženoucí k odpovědnosti původce těchto selhání a porušení.

Jak již bylo zmíněno výše, rozvojové projekty jsou mezi příčinami environmentální migrace specifické právě tím, že jde o předem plánovanou činnost. Je nutné využít tohoto specifika a snažit se předejít neblahým vlivům rozvojových projektů na životní prostředí a na obyvatelstvo. Na základě objektivních kritérií mít i mechanismy umožňující projekt kontrolovat, zrušit či zakázat, nikoli aby se právní úprava a tvůrci veřejných politik zaměřili pouze úpravu vyvlastnění.

Pro dělení právních nástrojů je možné využít různá kritéria. Mohly by být děleny dle fáze projektu, kdy dochází k jejich aplikaci, na ty aplikovatelné již v přípravné fázi, v průběhu projektu a ty vyrovnávající se s následky těchto projektů. Další variantou by mohlo být dělení dle jejich prostorového působení, zda-li jde o úpravu univerzální či regionální, dále dle právní závaznosti jednotlivých nástrojů, nebo dle jejich vzniku.

Pro účely této práce jsem si právní nástroje rozdělila dle toho, co je hlavním cílem jejich ochrany, jestli je to ochrana životního prostředí či je ochrana zaměřena specificky na člověka a jeho práva. Samozřejmě toto dělení nelze brát absolutně, jelikož některé nástroje by se daly řadit do obou kategorií, ale zařadím je dle převažujícího pojetí právního nástroje. Pro přehlednost u každého nástroje vymezím i jeho závaznost.

3.3.1 Nástroje mezinárodního práva zaměřené na ochranu životního prostředí

Do této kategorie právních nástrojů řadím ty, které by se daly řadit do mezinárodního práva životního prostředí, jelikož jejich hlavním cílem je chránit životní prostředí. Bylo by možné zohlednit i specifické úmluvy, zabývající se ochranou konkrétních druhů živočichů, či obecně krajinou či klimatem. To bych se opět zbytečně vzdalovala od hlavního tématu této práce, proto některé mezinárodněprávní dokumenty zcela úmyslně vynechávám. Je však důležité si uvědomit, že i aplikace těchto úmluv je možná a v konkrétních případech může být důležitým nástrojem.

3.3.1.1 Úmluva o posuzování vlivů na životní prostředí přesahující státní hranice (Espoo 1991)

Na rozvojové projekty by měla být důsledněji aplikována Úmluva o posuzování vlivů na životní prostředí přesahující státní hranice, která byla sjednána Evropskou hospodářskou komisí OSN v Espoo roku 1991 (dále jen „Úmluva z Espoo“). Tuto úmluvu je možno plně využít právě díky procesu plánování před aplikací jednotlivých rozvojových projektů.

Co všechno je považováno za vliv, je definováno v Úmluvě z Espoo jako: *„jakýkoliv účinek, způsobený navrhovanou činností včetně zdraví a bezpečnosti lidí, květeny, zvířeny, půdy, ovzduší, vody, podnebí, krajiny a historických památek nebo jiných hmotných staveb, nebo vzájemného působení těchto faktorů; zahrnuje rovněž působení na kulturní dědictví nebo sociálně-ekonomické podmínky, vyplývající ze změn těchto faktorů.“*³¹ Vliv na životní prostředí přesahující státní hranice, znamená: *„jakýkoliv vliv, který nemá výlučně globální charakter, v oblasti spadající pod jurisdikci*

---

³¹ Čl. 1, definice (VII) Úmluvy o posuzování vlivů na životní prostředí přesahující státní hranice.

*některé strany, vyvolaný navrhovanou činností, jejíž fyzický zdroj leží zcela nebo zčásti v oblasti spadající pod jurisdikci jiné strany.*³²

Strany Úmluvy z Espoo by měly zajistit, aby hodnocení vlivu na životní prostředí (dále jen „EIA“) bylo prováděno před rozhodnutím o schválení nebo uskutečnění navrhované činnosti, vyjmenované v dodatku I této úmluvy, která může mít významný nepříznivý vliv přesahující státní hranice. Je velice důležité slovo možná, stačí, aby toto riziko mohlo potenciálně vzniknout, a nastává povinnost zajistit vytvoření EIA.

S EIA souvisí strategické posuzování vlivů koncepcí na životní prostředí (dále jen „SEA“), což je proces posuzování vlivu střednědobých a dlouhodobých záměrů v oblasti politické, hospodářské a dalších vzhledem k životnímu prostředí. *„Proces posuzování vlivů koncepcí zahrnuje zjištění, popis a zhodnocení předpokládaných přímých a nepřímých vlivů provedení i neprovedení koncepce a jejich cílů, a to pro celé období jejího předpokládaného provádění. Cílem procesu je zmírnění nepříznivých vlivů záměrů obsažených v koncepcích na životní prostředí.*³³

Přesný obsah SEA se liší dle inkorporace do národních právních režimů, například v České republice je SEA upravena zákonem č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí a upravuje základní kroky následujícím způsobem: *základní kroky posouzení zahrnují zpracování oznámení, provedení zjišťovacího řízení, zpracování vyhodnocení k návrhu koncepce, zpracování a vydání závěrečného stanoviska. Závěrečné stanovisko je nutným podkladem pro schválení koncepce. Součástí procesu posuzování je i odpovídající zapojení veřejnosti, které zahrnuje zveřejnění informací a dokumentů, vypořádání připomínek a veřejné projednání.*³⁴

SEA úzce souvisí s EIA. Zatímco EIA je zaměřena na jeden konkrétní projekt, SEA problematiku širěji a to kontrolou celých koncepcí a jejich možným vlivem na životní prostředí.

---

³² Čl. 1 definice (VIII) Úmluvy o posuzování vlivů na životní prostředí přesahující státní hranice.

³³ Posuzování vlivů na životní prostředí (SEA). *Ministerstvo životního prostředí* [online]. 2008-2012 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: http://www.mzp.cz/cz/posuzovani_vlivu_koncepci_sea.

³⁴ Tamtéž.

Na úrovni Evropské unie je Úmluva z Espoo transformována prostřednictvím Protokolu o strategickém posuzování vlivů na životní prostředí k Úmluvě o posuzování vlivů na životní prostředí přesahujících hranice států. Pro zaručení nastavení podobných standardů pro celou Evropskou unii, byly vydány směrnice č. 85/337/EEC o hodnocení vlivů různých veřejných a soukromých projektů na životní prostředí a směrnice č. 97/11/EC novelizující původní směrnici.

3.3.1.2 Návrh článků o zabránění škodám z nebezpečných činností přesahující hranice, včetně vlivu případu Trail Smelter na jejich vznik

Zde bych nejprve ráda shrnula případ Trail Smelter a jeho vliv na vznik Návrhu článků o zabránění škodám z nebezpečných činností přesahující hranice a poté na návrh samotný.

Případ Trail Smelter (1927)

Velice zajímavým případem, který se stal základem pro úpravu přeshraničního znečišťování, újmy a udržitelného rozvoje, je případ Trail Smelter z roku 1927. Před rozhodnutím tohoto případu nebyly nikdy spory ohledně znečišťování řešeny arbitráží. Princip znečišťovatel platí, nebyl uplatněn v mezinárodním kontextu a v mezinárodním právu neexistovala úprava znečišťování ovzduší (úprava vznikla po rozhodnutí).

Na území Spojených států vznikala škoda způsobená oxidem siřičitým, který byl produkován soukromou společností na kanadském území. Proti sobě stála společnost vytvářející množství pracovních míst (jeden z největších zaměstnavatelů v Britské Kolumbii) a američtí zemědělci se znehodnocenou zemědělskou půdou. Pro vyřešení tohoto sporu byl ustaven roku 1935 rozhodčí tribunál. Tribunál v rozhodovacím procesu zohlednil jak mezinárodní právo, tak i vnitrostátní právo Spojených států Amerických.

Nejvíce citovanou větou celého rozhodnutí je věta: „*Žádný stát nemá právo užívat nebo dovolit užívat své území takovým způsobem, aby způsobil kouřem škodu na území jiného nebo majetku či osobám na něm se nacházejícím.*“³⁵ Dědictví tohoto

---

³⁵ Šturma, P.: Mezinárodní odpovědnost za škodlivé následky činností nezakázaných mezinárodním právem, In: ČEPELKA, Čestmír, Dalibor JÍLEK a Pavel ŠTURMA. *Mezinárodní odpovědnost*. 1. vyd.

rozhodnutí zahrnuje případný vznik regulačních režimů, aby se zabránilo zhoršování životního prostředí. Umožní státům, aby státy přinutily k přijímání pozitivních opatření k omezování znečišťování. Selhání států při splnění těchto povinností by znamenalo, že porušují mezinárodní právo.

Toto rozhodnutí se stalo přímo základem pro vznik Úmluvy o dálkovém znečišťování ovzduší přesahujícím hranice států (Ženeva 1979) a inspirací pro Návrh článků o zabránění škodám z nebezpečných činností přesahující hranice.

Návrh článků o zabránění škodám z nebezpečných činností přesahující hranice (2001)

Komise pro mezinárodní právo (dále jen „ILC“) připravila návrh těchto článků pro zajištění prevence škod vzniklých z činností, které nejsou zakázány mezinárodním právem: *„Tyto články se použijí na činnosti nezakázané mezinárodním právem, které sebou nesou riziko způsobení významné přeshraniční škody svými fyzickými důsledky.“*³⁶ Jejich hlavním obsahem je následujících šest problematik³⁷:

- prevence přeshraničních škod
- spolupráce při prevenci značných škod a snížení rizik
- výkon regulační kontroly ze strany států činnosti na svém území prostřednictvím předchozího povolení
- posuzování vlivu na životní prostředí,
- upozornění
- konzultace

Jde o škody způsobené lidem, majetku či na životním prostředí, a to na území jiného státu než je původce škody nezávisle na tom, zda jde o stát sousední či ne. Státy by měly rozvinout povinnost prevence, s jejímž porušením by byla spojena odpovědnost. Články se vztahují pouze na činnosti s rizikem vzniku škody, nikoli

---

Brno: Masarykova univerzita, 2003, 339 s. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, sv. 261. ISBN 80-210-3057-7. s. 124.

³⁶ Viz text článků Report of the International Law Commission on the work of its fifty-third session Yearbook of International Law Commission 2002, s. 146: *„The present articles apply to activities not prohibited by international law which involve a risk of causing significant transboundary harm through their physical consequences.“* (překlad autorka).

³⁷ UN. *Prevention of Transboundary Harm from Hazardous Activities*. [online] 2001. [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_7_2001.pdf.

na činnosti, při jejichž činnosti vzniká škoda malého rozsahu jako součást běžného provozu. Definice škody je však velice neurčitá a pro praxi téměř nepoužitelná.

Pokud jde o životní prostředí, škoda je zde specifikována i výslovně na něm. Je zde vymezena povinnost prevence, informační povinnost, povinnost konzultací, preventivních opatření a další povinnosti. Dále zde existuje povinnost implementovat vhodná legislativní opatření, požadovat autorizaci u rizikových činností prováděných na území státu, jeho jurisdikcí, případně kontrolou a posuzovat vliv činností na životní prostředí. Veřejnost má právo být informována v případě rizika zasažení škodlivými následky.

Na tento návrh v roce 2006 ICL ještě navázala návrhem článků o Principech rozdělení ztrát v případě přeshraniční škody vzešlé z rizikových činností.

Bohužel ani jeden z těchto návrhů není do dnešní doby přetvořen do podoby závazné úmluvy. Stále se o nich jedná v OSN, ale zatím bez nějakého dalšího posunu.

3.3.1.3 Úmluva o biologické rozmanitosti (Rio de Janeiro, 1992)

Úmluva o biologické rozmanitosti byla poprvé vystavena k podpisu na Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji v Rio de Janeiru. Hlavní tři cíle jsou následující:

- ochrana biologické rozmanitosti (ve smyslu rozmanitost všech živých organismů a systémů, jichž jsou tyto organismy součástí)
- udržitelné využívání jejích složek
- spravedlivé a rovnocenné rozdělování přínosů plynoucích z genetických zdrojů

Poslání úmluvy by se dalo vykládat jako snaha o rozvoj národních strategií ochrany a udržitelného využití biologické rozmanitosti. Pokud je zaručena biologická rozmanitost, omezují se účinky některých environmentálních rizik. Pokud není rozmanitost dostatečná, je dlouhodobě ohrožena udržitelnost zemědělství a rybolovu. Zachování biologické rozmanitosti je zcela zásadní pro dosažení udržitelného rozvoje a rozvojových cílů tisíciletí týkajících se snížení chudoby, zdraví a životního prostředí.

Díky této úmluvě jsou státy zodpovědné za zachování biologické rozmanitosti a udržitelné využívání svých biologických zdrojů. Toto by měly respektovat i při schvalování rozvojových projektů či jejich plánování. Mají povinnost zavést

vhodné postupy hodnocení vlivů na životní prostředí u navrhovaných projektů a brát v úvahu možné ekologické důsledky těchto projektů a postupů. Tedy je zde vlastně stanovena povinnost, odpovídající povinnosti provést EIA. Na druhou stranu státy mají svrchované právo využívat své vlastní zdroje, zároveň mají povinnost zajistit, aby jejich aktivity, či aktivity v rámci jejich jurisdikce nezpůsobovaly škody na životním prostředí jiných států nebo regionů, které nespádají pod žádnou národní jurisdikci. Opět je v úmluvě zakotvena maximální spolupráce s cílem zachování biologické rozmanitosti a udržitelného rozvoje.

Místní společenství a domorodé obyvatelstvo jsou úzce spjaty s biologickými zdroji, v souvislosti s tím je zde zdůrazněna jejich role pro zachování biologické rozmanitosti a povinnost v rámci své národní legislativy je respektovat, chránit a udržovat jejich poznatky a postupy.

3.3.1.4 Úmluva o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí (Aarhus 1998)

Tato úmluva, obecně nazývaná Aarhuská úmluva, byla sjednána za účelem podpory účasti veřejnosti ve vztahu k životnímu prostředí. Úmluva má tři základní oblasti úpravy:

- zpřístupňování informací o životním prostředí veřejnosti
- vytváření podmínek pro aktivní účast veřejnosti v rozhodovacích procesech týkajících se životního prostředí
- zajištění právní ochrany v záležitostech životního prostředí.

Úmluva znamenala veliký zlom pro komunikaci mezi státní správou a občany. Dává jim právo na informace, a tím napomáhá k prosazování lidských práv a svobod a následně k prohlubování demokracie. Je založená na předpokladu, že pokud dostane veřejnost větší možnost se informovat, bude se více projevovat v záležitostech životního prostředí a tím se ilepší jeho ochrana.

Právo požadovat informace je zde ve vztahu k státním orgánům, veřejné moci, a tito zároveň mají zajistit uznávání a podporu sdružení, organizací nebo skupin, které podporují ochranu životního prostředí. Pro případ rozvojových projektů je toto velmi důležité. Osoby dotčené projekty mohou požadovat informace a mohou se sdružovat

a bránit svá práva. Úmluva i specifikuje podmínky pro poskytování informací i pro případné odmítnutí tyto informace poskytnout. Orgánům veřejné moci úmluva ukládá povinnost informace, jež mají k dispozici aktualizovat, a vytvořit veřejně přístupné seznamy, registry a složky. Úmluva umožňuje aktivní zapojení osob do procesu schvalování a aplikace projektu s potenciálem zasáhnout do životního prostředí.

Účast veřejnosti na rozhodování by se měla projevit především v rámci povolovacích řízení pro určité činnosti především z oblasti průmyslu, pro nás je vzhledem k rozvojovým projektům důležité zmínění těžby (dle přílohy č. 1 úmluvy). Na konečném rozhodnutí o povolení činnosti musí být zohledněn výsledek účasti veřejnosti.

Právní ochrana má být zaručena těm, kteří se domnívají, že jejich právo na přístup k informacím bylo porušeno a v případě, že by nebyla zajištěna účast veřejnosti na procesu rozhodování, tak jak je stanoveno v úmluvě.

Pro přezkum plnění této úmluvy je vytvořen Výbor pro plnění Úmluvy. Jeho závěry jsou však pouze ve formě doporučení a nejsou tak právně závazná ani vymahatelné jejich plnění. Evropská unie však pomocí směrnic přikazuje implementaci této úmluvy do právních řádů jednotlivých členských států.

3.3.1.5 Úmluva o mokřadech, majících mezinárodní význam především jako biotopy vodního ptactva (Ramsar, 1971)

Úmluva o mokřadech, majících mezinárodní význam především jako biotopy vodního ptactva, známá pod zkráceným názvem Ramsarská úmluva o mokřadech, stanovuje povinnost každé smluvní strany úmluvy zařadit alespoň jeden mokřad na jejich území do „Seznamu mokřadů mezinárodního významu“³⁸ a hlavním závazkem po přistoupení k úmluvě zajistit adekvátní ochranu a rozumné užívání mokřadů na svém území. V rámci úmluvy se vede také „Seznam ohrožených mokřadů“, tedy mokřadů, v nichž došlo, dochází, nebo může dojít ke změnám jejich ekologického charakteru a tím k jejich ohrožení, případně zničení a to z nejrůznějších příčin.

---

³⁸ V anglickém originále „List of Wetlands of International Importance“.

Ramsarská úmluva definuje mokřad jako: „*území bažin, slatin, rašelinišť i území pokrytá vodou, přirozeně i uměle vytvořená, trvalá či dočasná, s vodou stojatou či tekoucí, sladkou, brakickou či slanou, včetně území s mořskou vodou, jejíž hloubka při odlivu nepřesahuje šest metrů*“.³⁹

Článek tři této úmluvy stanovuje povinnost smluvních stran úmluvy plánovat s ohledem na podporu a zachování mokřadů na svém území. Dle druhého odstavce tohoto článku zajistí: „*co nejrychlejší vlastní informovanost o současných, probíhajících a předpokládaných změnách ekologických poměrů ve všech mokřadech na svém území v důsledku technického rozvoje, znečištění nebo jiného lidského zásahu.*“

V článku pět je stanovena povinnost vzájemné spolupráce smluvních stran speciálně v situacích, kdy mokřady leží na území více než jedné smluvní strany nebo kdy se vodní systém dělí mezi více smluvních stran.

Problematika mokřad je velice aktuální v případě stavby přehrad. Smluvní státy na ně musí brát ohled při plánování a schvalování projektů na svém území. Musí i zohlednit možný vliv na území sousedních států. Tato úmluva je významná především jako jediná úmluva chránící specifický typ biotopu jako celek, tedy životní prostředí včetně jeho přirozených obyvatel.

3.3.1.6 Úmluva o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů (Bonn, 1979)

Úmluva o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů, neboli Bonnská úmluva má za cíl, jak již vyplývá z jejího názvu, ochranu stěhovavých druhů živočichů. V rámci úmluvy jsou stanoveny tři způsoby jejich ochrany:

- Zajištění přísné ochrany kriticky ohrožených druhů
- podpora uzavírání dohod a memorand
- společné projekty na výzkum.

Součástí úmluvy jsou dvě přílohy. První obsahuje seznam ohrožených druhů a na ochranu druhů obsažených v příloze dva mají být uzavřeny mezinárodní dohody (např. Dohoda o ochraně populací evropských netopýrů). Pokud se v místech

---

³⁹ Čl.1 Ramsarské úmluvy.

plánovaného projektu vyskytují některé z těchto ohrožených druhů, může to být důvodem zrušení projektu. Například pokud je postavena na řece přehrada, která funguje jako migrační kanál, je ohrožena jejich existence a může vést až k jejich vyhubení, tím ovlivní obyvatelstvo závislé na přísunu obživy z řeky.

3.3.1.7 Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví (Paříž, 1972)

Úmluva zavazuje smluvní státy, na jejichž území se kulturní a přírodní dědictví nachází, k jejich ochraně. Jde o ochranu před ničením složek jak kulturního tak přírodního dědictví, jež by znamenalo nenahraditelnou ztrátu pro společenství.

Článek 1 definuje pro účely úmluvy kulturní dědictví jako: *„památníky: architektonická díla, díla monumentálního sochařství a malířství, prvky či struktury archeologické povahy, nápisy, jeskynní obydlí a kombinace prvků, jež mají výjimečnou světovou hodnotu z hlediska dějin, umění či vědy; skupiny budov: skupiny oddělených či spojených budov, které mají z důvodu své architektury, stejnorodosti či umístění v krajině výjimečnou světovou hodnotu z hlediska dějin, umění či vědy; lokality: výtvořiny člověka či kombinovaná díla přírody a člověka a oblasti zahrnující místa archeologických nálezů mající výjimečnou světovou hodnotu z dějinného, estetického, etnologického či antropologického hlediska.“*

V článku 2 poté najdeme definici přírodního dědictví, dle ní jsou za něj považovány: *„přírodní jevy tvořené fyzickými a biologickými útvary nebo skupinami takovýchto útvarů, jež mají výjimečnou světovou hodnotu z estetického či vědeckého hlediska; geologické a fyziografické útvary a přesně vymezené oblasti, které tvoří místo přirozeného výskytu ohrožených druhů zvířat a rostlin výjimečné světové hodnoty z hlediska vědy či péče o zachování přírody; přírodní lokality, či přesně vymezené přírodní oblasti světové hodnoty z hlediska vědy, péče o zachování přírody nebo přírodní krásy.“*

Toto dědictví může být ohroženo nedostatkem ekonomických či technických zdrojů na řádnou ochranu, proto je nutné při jeho ochraně spolupracovat. Článek čtyři této úmluvy přesně stanovuje že: *„Každý smluvní stát uznává, že v první řadě je jeho povinností zabezpečit označení, ochranu, zachování, prezentování a předávání budoucím generacím kulturního a přírodního dědictví uvedeného v čl. 1 a 2*

a nacházejícího se na jeho území. Za tímto účelem učiní vše při maximálním využití svých vlastních zdrojů, a tam, kde je to vhodné, spolu s mezinárodní pomocí a spoluprací, zejména finanční, uměleckou, vědeckou a technickou, jakou bude moci obdržet.“

Jednou z povinností států je pro ochranu dědictví usilovat o přijetí vhodných politik. To by se mělo projevit i u plánování rozvojových projektů, aby nedocházelo k ničení dědictví a jeho zachování pro budoucí generace. V článku šest je i zmíněna povinnost států zabránit přímému nebo nepřímému poškození dědictví na území druhých smluvních států. Smluvní státy vyjadřují respekt ke svrchovanosti států a k dědictví které se nachází na jejich území a zavazují se spolupracovat při jeho ochraně.

3.3.1.8 Rovníkové principy (2010)

Rovníkové principy⁴⁰ (dále jen „EP“) byly vytvořeny jako právně nezávazný rámec pro finanční instituce pro stanovení a hodnocení sociálních rizik a rizik pro životního prostředí. Stanovují minimální standardy pro zodpovědné zhodnocení rizik a rozhodnutí.

EP je možné aplikovat dle specifikovaných kritérií po celém světě na všechna průmyslová odvětví a na čtyři finanční produkty: službu poradenství pro financování projektů, projekt financování, obchodní půjčky spojené s projekty a překlenovací úvěry.

Finanční instituce zavázané k EP, zastřešují v dnešní době kolem 70% mezinárodních financí v projektech na rozvojových trzích. Tyto instituce se zavázaly do svých interních environmentálních a sociálních politik implementovat EP a neposkytovat financování projektů nebo korporátních půjček spojených s projekty, které neodpovídají kritériím EP. Dokonce tato kritéria budou aplikována na již schválené projekty, pokud se bude jednat o jejich rozšíření či změnu, která by mohla vyvolat významná environmentální či sociální rizika.

Díky EP se zvýšilo povědomí a zaměření na sociální standardy a odpovědnost, včetně ochrany domorodého obyvatelstva, pracovních podmínek a rozšíření

---

⁴⁰ V anglickém originálu „Equator principles“.

komunikace s osobami zasaženými projekty na finančním trhu a všeobecně pomohly rozvoji environmentální odpovědnosti a sociálního managementu ve finančním a bankovním sektoru a pomohly zapojit další zainteresované subjekty, včetně nevládních organizací.

3.3.1.9 Mechanismus pro čistý rozvoj (Kjóto 1997)⁴¹

Mechanismus pro čistý rozvoj je jedním ze tří mechanismů vyplývajících z Kjótského protokolu, společně se společnou realizací a obchodování s emisemi. Mechanismus pro čistý rozvoj je mezinárodněprávně závazný nástroj. Tento mechanismus dovoluje státům, které přistoupily k dodatku č. 1 protokolu, aby vytvářely projekty na snížení emisí v ostatních státech. Dle dosaženého snížení emisí projektem, je možné generovat „kredity“, které jsou poté obchodovatelné. Celý tento systém tak dovoluje státům prodat část svých povolených vnitrostátních emisí jiným státům.

3.3.1.10 Úmluva o ochraně a využívání hraničních vodních toků a mezinárodních jezer (Helsinky 1992)

Úmluva o ochraně a využívání hraničních vodních toků a mezinárodních jezer vznikla, aby zavázala státy k provádění preventivních opatření, omezení a snížení znečištění vod, které překračují státní hranice a ovlivňují tak i další státy. Tato úmluva vstoupila v účinnost v roce 1996, takže je právně závazná. V úmluvě je zakotvena povinnost spolupráce, racionálního hospodaření s vodními zdroji, vzájemná výměna informací a provádění prevence proti znečištění. Úmluva přímo nezmiňuje povinnost vypracovat EIA, ale ve svém článku tři vyžaduje ekvivalent. Opět jde o úmluvu aplikovatelnou u výstavby přehrad.

Dle článku jedna odstavce dva úmluvy vliv přesahující hranice států znamená: *„jakýkoliv významný nepříznivý účinek na životní prostředí, který je výsledkem změny podmínek hraničních vod, způsobený lidskou činností, jehož fyzický původ je zcela nebo zčásti v oblasti pod jurisdikcí jedné strany, na oblast pod jurisdikcí druhé strany. Tyto účinky na životní prostředí zahrnují účinky na flóru, faunu, půdu, ovzduší, vodu, klima, krajinu a historické památky nebo jiné hmotné objekty nebo interakci mezi těmito*

---

⁴¹ V anglickém originálu „Clean Development Mechanism“.

faktory; zahrnují rovněž účinky na kulturní dědictví nebo socioekonomické podmínky vyvolané změnami těchto faktorů.“⁴²

V článku dva odstavec čtyři je přímo stanoveno, že žádné z přijatých opatření nesmí přímo ani nepřímo vyvolat přenos znečištění do jiných složek životního prostředí.

Zainteresované strany, tedy státy sdílející hraniční vody. Úmluva přímo předpokládá další uzavření bilaterálních nebo multilaterálních dohod, pro řešení konkrétních případů předpokládaných úmluvou (v ČR například Dohoda o Mezinárodní komisi pro ochranu Labe). Na základě této úmluvy se smluvní strany snaží o jednotný přístup v rámci celého povodí.

„Díky pomoci a podpoře vytvořené v rámci Úmluvy o vodách se zlepšila bezpečnost přehrad ve střední Asii, rozšířila se spolupráce v oblasti monitoringu a hodnocení a byly shromážděny zkušenosti v oblasti adaptace na změnu klimatu a ochrany před povodněmi v mezinárodních povodích.“⁴³

3.3.1.11 Úmluva o využívání mezinárodních vodních toků k neplavebním účelům (New York 1997)

Úmluva o využívání mezinárodních vodních toků k neplavebním účelům je jedinou úmluvou zabývající se sladkovodními zdroji s univerzální aplikovatelností. Obsahuje rámcovou úpravu principů a pravidel pro nakládání s jednotlivými mezinárodními vodními toky. Úmluvu hned v roce 1997 citoval Mezinárodní soudní dvůr v rozsudku ve věci Gabčíkovo-Nagymaros.

V článku 2 úmluva vymezuje základní pojmy, v písmenu a) je definován vodní tok a to jako: „systém povrchové vody a podzemní vody, který na základě fyzického vztahu tvoří jednotný celek a proudí ke stejnému konci“⁴⁴. V dalších písmenech je pak za mezinárodní vodní tok považován tok, jehož části se nachází na území různých států. Zajímavé je, že za stát vodního toku je považován jak stát, na jehož území se

---

⁴² Čl. 2 Úmluvy o ochraně a využívání hraničních vodních toků a mezinárodních jezer.

⁴³ Úmluva o ochraně a využívání hraničních vodních toků a mezinárodních jezer. *Ministerstvo životního prostředí* [online]. 2008-2012 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: http://www.mzp.cz/cz/ochrana_a_vyuzivani_hranicnich_vodnich_toku.

⁴⁴ UN. *Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses*. 1997. Dostupné z: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1998/09/19980925%2006-30%20PM/Ch_XXVII_12p.pdf.

mezinárodní tok nachází a je signatářem úmluvy, tak i organizace regionální ekonomické integrace, které jsou založeny suverénními státy regionu, a na které byly převedeny kompetence spojené se záležitostmi upravenými touto úmluvou a byly zmocněny podepsat, ratifikovat, přijmout a přistoupit k ní.

Úmluva, stejně jako Úmluva o ochraně a využívání hraničních vodních toků a mezinárodních jezer, dále předpokládá uzavírání dalších dohod mezi jednotlivými „státy vodních toků“. Dohody, které již uzavřeny byly, by měly být harmonizovány se základními principy této úmluvy.

Článek pět ustavuje povinnost států využívat mezinárodní toky na jejich území rozumným a spravedlivým způsobem. Této povinnosti je možné se domáhat a žádat přezkoumání projektů, v tomto případě především u staveb přehrad, zda-li je tok využíván optimálně a udržitelně a s ohledem na ostatní státy vodních toků. Státy by měly při rozvoji a plánování využití toků spolupracovat s ostatními státy vodních toků. Aby šlo o rozumné a spravedlivé využití, musí být brány v potaz⁴⁵:

- geografické, hydrografické, hydrologické, klimatické, ekologické a další přírodní faktory
- sociální a ekonomické potřeby zainteresovaných států
- potřeby lidí závislých na vodních tocích
- vliv užití vodního toku na území jednoho státu na další části toku na území ostatních států
- existující a potenciální využití vodního toku
- konzervace, ochrana, rozvoj a hospodárnost využití vodních zdrojů
- dostupnost alternativ, srovnatelných hodnot k současnému nebo plánovanému užití.

Opět se v této úmluvě objevuje povinnost států při využívání mezinárodních toků nezpůsobovat škodu, přijmout veškerá opatření nutná pro prevenci a předcházení těmto možným škodám. Taktéž je zde vyzdvížena povinnost kooperace mezi státy.

---

⁴⁵ Čl. 6 Úmluvy o využívání mezinárodních vodních toků k neplavebním účelům.

Z mého pohledu se jeví jako zajímavý článek 10 úmluvy, kde je zmíněn i obyčej. V případech kde neexistuje dohoda či obyčej, nemá žádné využití mezinárodního toku přednost před ostatními možnými využitími. Dohoda musí být dosažena za pomoci předcházejících kritérií, s ohledem na životně důležité lidské potřeby.

Velice důležitá pro aplikaci úmluvy je část, která stanovuje konkrétní povinnosti jednotlivých států. Stát, který má v úmyslu provést opatření, jež by mohla mít nepříznivý vliv na tok, musí informovat státy, které mohou být tímto opatřením ovlivněny a musí jim dát minimálně šest měsíců na reakci, potažmo tuto lhůtu zdvojnásobit, a poskytnout data a informace pro plnohodnotné rozhodnutí. Opatření by neměla být provedena bez souhlasu dotčeného státu, především pokud jsou dle vyrozuměného státu v rozporu s touto úmluvou. V případě že se vyrozuměný stát ve lhůtě nevyjádří, je možné opatření aplikovat a pokud vyrozuměný stát bude nárokovat kompenzaci po lhůtě pro odpověď, může být snížen o náklady, které vznikly upozorňujícímu státu z úkonů, které by jinak nepodnikly, kdyby se vyrozuměný stát vyjádřil v příslušné lhůtě.

V případě, že se stát vodního toku domnívá, že jiný stát vodního toku chystá opatření, která by mohla nepříznivě ovlivnit mezinárodní tok a o této skutečnosti je neinformoval, můžou po něm vyžadovat informace a půl roční lhůtu pro zvážení možných dopadů, vyjádření se v této věci a zdržení se implementace plánovaných opatření.

Je zde stanovena výjimka v případě opatření nutných pro ochranu veřejného zdraví, bezpečnosti nebo stejně důležitých zájmů. V tomto případě je možné opatření implementovat mimo systém oznámení, minimálně však musí být veřejně deklarována nutnost tohoto opatření a ostatní státy vodních toků informovány.

Velký důraz úmluva klade na předcházení, redukci a kontrolu znečištění toků a to v souvislosti především s předcházením škodám. V případě nouzových situací, je státům dána povinnost upozornit všechny státy, které by mohly být potencionálně zasaženy a všichni by měli kooperovat a podílet se na předejití, zmírnění nebo odstranění škodlivých následků.

Velice specifické opatření je zde ve vztahu k ozbrojeným konfliktům, mezinárodní toky a zařízení na nich (např. přehrad) by měly požívat mezinárodněprávní ochrany a neměly by být použity v ozbrojených konfliktech k porušení těchto norem a principů. Toto ustanovení přispívá ochraně osob, žijících například pod nebo v blízkosti přehrad.

Článek 32 úmluvy obsahuje zásadu nediskriminace osob (a to jak fyzických tak právnických), které utrpěly přeshraniční škodu nebo jim přeshraniční škoda ve spojitosti s mezinárodním tokem hrozí. Měl by jim být poskytnut přístup k soudní či jiné moci, poskytnuta náhrada škody, a to bez ohledu na jejich státní příslušnost. Jde o právo osob, vyplývající přímo z této úmluvy.

Na závěr bych ráda shrnula důležitost úmluvy, i když k dnešnímu dni stále nenabyla účinnosti⁴⁶ (pro nabytí účinnosti je zapotřebí 35 pristoupivších států). Úmluva je obecně vnímána jako kodifikace mezinárodněprávního obyčeje, a to především začleněním povinností: spravedlivého a rozumného užívání, prevence významných škod a povinnosti předem informovat o plánovaných opatřeních. Úmluva klade velké nároky a stanovuje mnoho povinností pro signatářské státy, z těchto důvodů se státy stále pravděpodobně zdržují s ratifikací úmluvy, jelikož ji berou jako příliš velký zásah do státní suverenity. Pokud se v budoucnu stane účinnou, bude jedním z hlavních nástrojů mezinárodněprávní ochrany vodních toků a důležitým nástrojem pro regulaci vodních přehrad a jejich vlivu na mezinárodní vodní toky a s nimi spojenými důsledky. I přes to že stále nevstoupila v účinnost, se její vliv projevuje v uzavírání jiných úmluv (např. revidování Protokolu o sdílených vodních tocích Jihoafrického rozvojového společenství⁴⁷).

3.3.1.12 Stockholmská Deklarace OSN o životním prostředí (Stockholm 1972)

Stockholmská deklarace OSN o životním prostředí byla přijata na Konferenci OSN o životním prostředí člověka, společně s Akčním plánem a rezolucí. Šlo o první konferenci zaměřenou na toto téma, a ačkoli je deklarace právně nezávazná,

---

⁴⁶ Stav ke dni 15. 3. 2014

⁴⁷ V anglickém originálu „Revised Protocol on Shared Watercourses of the Southern African Development Community“.

předznamenala a umožnila další vývoj v této problematice. Z dvaceti šesti bodů deklarace jsou vzhledem k problematice této práce podstatné pouze některé. Především bych ráda vyzdvihla následující:

- uznání práva na příznivé životní prostředí jako jedno ze základních lidských práv
- povinnost chránit přírodní zdroje a ekosystémy pro současné a budoucí generace
- omezení svrchovanosti státu ve využívání vlastních přírodních zdrojů, tak aby nepoškozovaly životní prostředí jiných států či oblastí, které nespadají pod konkrétní jurisdikci
- lidské osídlení a urbanizace musí být plánována tak, aby bylo zabráněno nepříznivým vlivům na životní prostředí a byly dosaženy maximální sociální, ekonomické a environmentální benefity pro všechny
- povinnost spolupráce všech států při prevenci, omezení a nápravě škod na životním prostředí a mezinárodněprávní odpovědnost za způsobené škody⁴⁸.

Akční plán představil 119 doporučení, které jsou rozděleny do tří kategorií: hodnocení životního prostředí (též známá jako „Earthwatch“), management životního prostředí a podpůrná opatření ve vztahu k předchozím dvěma kategoriím.

Přínosem Stockholmské konference bylo i vytvoření Programu OSN na ochranu životního prostředí (dále jen „UNEP“). Hlavní náplní jeho činnosti je vytváření platformy pro spolupráci v oblasti ochrany životního prostředí a hledání řešení pro zvýšení úrovně států a jejich obyvatel bez negativního vlivu na budoucí generace, především s ohledem na princip udržitelného rozvoje, z tohoto hlediska je důležitý pro celkovou problematiku rozvojových projektů. Mohl by fungovat jako základní platforma pro hledání vhodné právní regulace vztahu rozvojových projektů a environmentální migrace.

---

⁴⁸ Zásada č. 22 této deklarace: „Státy mají povinnost spolupracovat s cílem dále rozvinout mezinárodní právo v otázkách odpovědnosti a náhrady škody obětem znečišťování a jiných ekologických škod, jež byly způsobeny činností prováděnou v rámci jurisdikce států, nebo činností prováděnou pod jejich kontrolou v oblastech mimo jejich jurisdikci“.

3.3.1.13 Deklarace z Ria o životním prostředí a rozvoji (Rio de Janeiro 1992)

Deklarace vznikla na Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji v Rio de Janeiru (známá též pod názvy Konference z Ria, či Summit země), která navazovala na konferenci ve Stockholmu. Sestává se z 27 zásad, za relevantní vzhledem k rozvojovým projektům se jeví následující:

- Právo na zdravý a produktivní život v souladu s přírodou (zásada 1)
- Právo států v souladu s Chartou OSN a zásadami mezinárodního práva užívat své vlastní zdroje, ale zároveň jsou zodpovědné za činnosti spadající pod jejich jurisdikci nebo kontrolu, aby nepoškozovaly životní prostředí jiných států nebo území nespádajících pod jejich jurisdikci (zásada 2)
- Právo na rozvoj ve vztahu k životnímu prostředí musí být plánováno v souladu s potřebami současných a budoucích generací (zásada 3)
- Ochrana životního prostředí musí pro dosažení trvale udržitelného rozvoje tvořit nedílnou součást procesu rozvoje (zásada 4)
- Vyspělé země uznávají svou odpovědnost za snahu o trvale udržitelný rozvoj, s ohledem na otázky globálního životního prostředí a s ohledem na technologické a finanční zdroje, které mají k dispozici (zásada 7)

Dále zmiňuje potřeby rozvojových zemí, princip předběžné opatrnosti, zahrnutí nákladů na ochranu ŽP do výrobků, povinnost aplikace EIA, povinnost uvědomit jiné státy o mimořádných událostech, předat informace o aktivitách, které by mohly mít vážné důsledky na životní prostředí apod.

Na konferenci vznikl také akční plán Agenda 21 (zohledňující udržitelný rozvoj) a Principy pro hospodaření v lesích⁴⁹.

Deklarace, Agenda 21 i Principy pro hospodaření v lesích jsou právně nezávaznými dokumenty⁵⁰, ale jako Stockholmská deklarace mají obrovský přínos pro rozvoj mezinárodního práva v této oblasti.

---

⁴⁹ Původně měly být právně závazné, ale pro příliš velký zásah do suverenity států byly jako závazný dokument odmítnuty.

⁵⁰ Na konferenci byly otevřeny k podpisu právně závazné dokumenty: Úmluva o biologické rozmanitosti, Rámcová úmluva o změně klimatu a Úmluva OSN o boji proti desertifikaci.

3.3.2 Nástroje mezinárodního práva zaměřené na ochranu obyvatelstva

Do této kategorie právních nástrojů řadím ty, které mají v centru pozornosti ochranu lidských práv, jsou zaměřeny na osoby. Tento výčet zcela jistě není kompletní, snažila jsem se vybrat pouze pár nejzásadnějších dokumentů z hlediska ochrany lidských práv ve vztahu k environmentální migraci způsobené rozvojovými projekty. Na problematiku by se dalo samozřejmě dívat i šířeji a zařadit sem obecné principy ochrany lidských práv, jelikož environmentální migranti mohou být vystaveni všem možným druhům porušení lidských práv. Vzhledem ke specifickému zaměření této práce, úmyslně vybírám pouze konkrétní ustanovení aplikovatelná při nedobrovolné migraci způsobené rozvojovými projekty.

3.3.2.1 Všeobecná deklarace lidských práv (1948)

Všeobecná deklarace lidských práv je právně nezávazný dokument, který však stále slouží jako výchozí bod pro všechny mezinárodní lidskoprávní úmluvy. Z pohledu environmentálních migrantů, si myslím, že je aplikovatelný článek 25 odst. 1, který zmiňuje právo na sociální péči: *„Každý má právo na životní úroveň přiměřenou zdraví a blahobytu jeho i jeho rodiny, čítajíc v to potravu, šatstvo, bydlení, lékařskou péči a nezbytné sociální služby; má právo na zabezpečení v nezaměstnanosti, v nemoci, při pracovní nezpůsobilosti, při ovdovění, v stáří nebo v ostatních případech ztráty výdělečných možností, nastalé v důsledku okolností nezávislých na jeho vůli.“*⁵¹

Z tohoto článku bych vyzvedla především závěr poslední věty *„nastalé v důsledku okolností nezávislých na jeho vůli“*. Tato část by se dala využít při absenci kompenzací při nedobrovolném přesídlení. Je ho možné aplikovat u všech typů rozvojových projektů, pokud jsou osoby připraveny o svá obydlí, měly by mít možnost se domáhat svých práv.

Evropská úmluva o ochraně lidských práv z roku 1950 je oproti deklaraci právně závazná, ale jde o úmluvu v rámci Rady Evropy, a proto její aplikace je omezena na Evropu. Z ní je pro naše potřeby zajímavý článek 8, který zaručuje právo na respektování obydlí. Zásah do tohoto práva je pouze za předem stanovených

---

⁵¹ Čl. 25 Všeobecné deklarace lidských práv.

výjimečných podmínek. Z pohledu rozvojových projektů by se jednalo hlavně o výjimku hospodářského blahobytu země, ale každý z důvodů výjimky musí být prokázán. Výhodou této regionální úmluvy je možnost jednotlivce domáhat se u Evropského soudního dvora nápravy porušení práva garantovaného úmluvou.

3.3.2.2 Mezinárodní pakt o ekonomických, sociálních a kulturních právech (New York 1966)

Mezinárodní pakt o ekonomických, sociálních a kulturních právech je mezinárodněprávním závazným dokumentem, který vznikl na ochranu ekonomických, sociálních a kulturních práv člověka. Pro osoby přemístěné v důsledku rozvojových projektů, mohou být nápomocná při bránění svých práv některá ustanovení tohoto paktu. V článku 11 je zmíněno právo na byt a právo na neustále zlepšování životních podmínek. V případě, že budou nuceně přesídleni bez přiměřené náhrady a jejich životní podmínky se zhorší, jde o porušení tohoto ustanovení.

3.3.2.3 Pakt o občanských a politických právech (New York 1966)

Pakt o občanských právech zakotvuje povinnost státu zajistit, aby osobě, jejíž právo garantované tímto paktem bylo porušeno, domáhající se ochrany, byl umožněn přístup k právním, správním nebo soudním orgánům a zajistit, aby příslušné orgány i tuto ochranu prosazovaly.

Dále je zde stanoven zákaz svévolného zasahování do soukromého života, do rodiny, domova. To by mohlo sloužit též jako ochrana před nuceným přesídlením osob.

3.3.2.4 Úmluva o ochraně a začleňování domorodého a ostatních kmenových a z části kmenových populací v nezávislých zemích (1957) a Úmluva o domorodém a kmenovém obyvatelstvu (1989)

Úmluva o ochraně a začleňování domorodého a ostatních kmenových a z části kmenových populací v nezávislých zemích vznikla jako úmluva Světové organizace práce (dále jen „ILO“) pod číslem C107⁵². Snaha této úmluvy byla především začlenit

---

⁵² ILO. *Indigenous and Tribal Populations Convention*. [online] 1957. [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:312252.

domorodé obyvatelstvo do systémů států, aby mohlo požívat všech práv a jejich ochrany jako ostatní obyvatelé.

Pro nás je zásadní povinnost států přijmout mechanismy na ochranu jejich institucí, kultury a životního prostředí. Druhá část této úmluvy se specificky zabývá půdou a zdůrazňuje jejich právo vlastnit půdu, kterou tradičně jejich generace okupovaly. Dále by neměli být přesídlení bez jejich svobodného souhlasu z území, při nutnosti přesídlení jim musí být poskytnuta rovnocenná náhrada tak, aby byly zabezpečeny jejich potřeby a dán prostor i pro budoucí rozvoj, včetně náhrady všech způsobených škod.

Úmluva z roku 1957 byla nahrazena Úmluvou o domorodém a kmenovém obyvatelstvu z roku 1989, která opět vznikla v rámci ILO a je známa pod číslem C169⁵³. Státy, které přistoupily k této nové úmluvě, vypověděly úmluvu původní. Obě tyto úmluvy jsou právně závazné. Oproti původní úmluvě nově stanovuje pro státy povinnost zapojit domorodé obyvatelstvo do plánování přesídlení, které by je mohlo/mělo zasáhnout.

V rámci druhé kapitoly jsem rozebírala vulnerabilitu domorodého obyvatelstva ve vztahu k rozvojovým projektům. Tyto úmluvy se snaží vyrovnat nepoměr mezi státy a domorodým obyvatelstvem na jejich území.

3.3.2.5 Deklarace OSN o právech původního obyvatelstva (New York 2007)

Deklarace OSN o právech původního obyvatelstva vznikla jako reakce rostoucí tlak na původní obyvatele zejména ze stran urbanistů, či důlních společností. Touto deklarací OSN vyzývá země s původními obyvateli, k přiznání větších práv ohledně jejich územních nároků a případně zaplatily odškodné za již zabranou půdu.

Tuto deklaraci nepodpořily čtyři státy s největším počtem původních obyvatel, a to Spojené státy (Indiáni), Kanada (Inuité), Austrálie a Nový Zéland (Aboriginové), které označily některá doporučení v deklaraci obsažená za rozporná s jejich

---

⁵³ ILO. *Indigenous and Tribal Peoples Convention*. [online] 1989. [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C169

zákony. Především se jim však nelíbilo, že deklarace požaduje právo na sebeurčení domorodců a právo na půdu včetně nalezišť nalézajících se na/pod ní.

V deklaraci je zdůrazněno právo na zachování a posílení vlastních politických, právních, ekonomických, sociálních a kulturních institucí, zároveň však nesmí být ohroženo jejich právo na participaci na záležitostech státu.

V článku osm je přímo stanovena povinnost státu zřídit mechanismy pro prevenci a napravení akcí, které ohrozily jejich kulturu, připravily je o půdu, území či jiné zdroje, či je nuceně přesídlily. Článek deset poté výslovně zakazuje násilné přesídlení z jejich půdy a území. Přesídlení je možné pouze se svobodným, předcházejícím a informovaným souhlasem, včetně úpravy kompenzace. Deklarace funguje také pouze jako doporučení a na důraznosti jí ubírá nepřístupností výše zmíněných států.

3.3.2.6 Deklarace OSN o právu na rozvoj (New York 1986)

Deklarace OSN o právu na rozvoj hned ve svém prvním článku označuje právo na rozvoj jako nezczitelné lidské právo. Národní politiky rozvoje by měly být formulovány s cílem „*stálého zlepšování blaha všeho obyvatelstva a všech jednotlivců, na základě jejich aktivní, svobodné a významné účasti v rozvoji a ve spravedlivém rozdělování užitku, který z toho vyplývá.*“⁵⁴ Z toho by mohlo být dedukováno právo na spravedlivé rozdělení užitků z rozvojových projektů, mezi přesídlené a ty co z projektů přímo profitují. Opět jde pouze o deklaraci a nikoli právně závazný dokument.

3.3.3 Ostatní mezinárodněprávní nástroje aplikovatelné na právní vztah environmentální migrace a rozvojových projektů a vliv některých mezinárodních organizací a jiných entit na tento vztah

Do této kategorie jsem zařadila nástroje soft law, jako jsou doporučení či pokyny mezinárodních organizací či jiných entit. Stejně tak zde je zmíněna činnost některých

---

⁵⁴ Čl. 2 odst. 3 Deklarace OSN o právu na rozvoj.

organizací, která má vliv na vývoj mezinárodněprávních nástrojů aplikovatelných na vztah rozvojových projektů a environmentální migrace.

3.3.3.1 Role Světové banky a dalších mezinárodních finančních institucí

Světová banka přišla jako první z organizací podílejících se na financování nebo realizaci projektů způsobujících přesídlení v roce 1980 se strategií k nedobrovolnému přesídlení. Od té doby byla již několikrát vylepšena a pozměněna, ale základ zůstal stejný.⁵⁵ Dále má Světová banka vytvořenu speciální strategii týkající se přesídlení domorodých obyvatel, která se snaží zaručit respektování jejich důstojnosti, lidských práv a jejich kultury.⁵⁶

Světová banka vytvořila roku 1993 Inspekční panel, který je pověřen vyšetřováním a prověřováním možných zanedbání Světové banky ve financovaných projektech⁵⁷. Na inspekční panel se mohou obracet jednotlivci či skupiny se stížnostmi, pokud se cítí být nepříznivě zasaženi nebo mohou být zasaženi projektem který financuje či spolufinancuje Světová banka. Panel má pravomoc přezkoumat projekty financované prostřednictvím Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj (dále jen „IBRD“) a Mezinárodní asociaci pro rozvoj (dále jen „IDA“) a zjistit, zda-li jsou dodržovány při projektech strategie a postupy schválené Světovou bankou.

Projekty financované přes ostatní agentury skupiny Světové banky, Mezinárodní finanční korporaci (dále jen „IFC“) a Multilaterální agenturu garanci investic (dále jen „MIGA“) mají od roku 1999 podobný kontrolní mechanismus, postižené osoby se

---

⁵⁵ WORLD BANK. *Operational Policy on Involuntary Resettlement (OP 4.12)*. [online] 2001. [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/PROJECTS/EXTPOLICIES/EXTOPMANUAL/0,,contentMDK:20064610~menuPK:4564185~pagePK:64709096~piPK:64709108~theSitePK:502184,00.html>, (dokument revidován v roce 2013).

⁵⁶ Indigenous Peoples. *The World Bank* [online]. 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/en/topic/indigenouspeoples/overview>.

⁵⁷ Inspection Panel. *The World Bank* [online]. 2012 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: Indigenous Peoples. <i>The World Bank</i> [online]. 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/en/topic/indigenouspeoples/overview>.

mohou obracet s žádostí o prošetření na Úřad ombudsmana pro dohled nad dodržováním (dále jen „CAO“).⁵⁸

Oba tyto mechanismy jsou nezávislé na vnitřních strukturách Světové banky a výsledky své práce prezentuje Inspekční panel představenstvu Světové banky a CAO přímo řediteli Světové banky.

Ve stopách Světové banky se vydala i Asijská rozvojová banka, Inter-americká rozvojová banka a Africká rozvojová banka, které postupně přišly s vlastními strategiemi k nedobrovolnému přesídlení.

3.3.3.2 Komise pro udržitelný rozvoj

Komise pro udržitelný rozvoj vznikla v reakci na Konferenci o životním prostředí a rozvoji v Riu, aby zajistila efektivního plnění na ní přijatých závěrů. Náplní její práce je především posuzování pokroku na mezinárodní, regionální a národní úrovni vzhledem k implementaci Agendy 21, Deklarace o životním prostředí a rozvoji a Implementačního plánu Světového summitu udržitelného rozvoje. Díky této komisi, která funguje v rámci Hospodářské a sociální rady OSN (dále pouze „ECOSOC“), je budován dialog a partnerství pro myšlenku a implementaci principu udržitelného rozvoje.

Komise funguje na základě víceletých programů práce, které jsou vždy rozděleny do jednotlivých cyklů a ty se dále dělí vždy na fázi analýzy a hodnocení implementace cílů udržitelného rozvoje a druhá fáze se zabývá vyjednáváním možných politických rozhodnutí. Práce komise přispívá k vytváření nových právních nástrojů problematiky udržitelného rozvoje, který úzce souvisí i s implementací jednotlivých rozvojových projektů.

---

⁵⁸ CAO - *Compliance Advisor Ombudsman* [online]. 2009 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.cao-ombudsman.org/about/howweare/index.html>.

3.3.3.3 Normy OSN o odpovědnosti nadnárodních korporací a jiných obchodních podniků s ohledem na lidská práva (Ženeva 2003) a Základní zásady pro obchod a lidská práva (2011)

Normy OSN odpovědnosti nadnárodních korporací a jiných obchodních podniků s ohledem na lidská práva přijala subkomise OSN pro podporu a ochrany lidských práv v roce 2003, dodnes však nejsou závazné a nemají žádné zvláštní právní postavení.

Na ně navázal v roce 2011 zvláštní představitel při kanceláři generálního tajemníka OSN pro obchod a lidská práva profesor John G. Ruggie s návrhem Základních zásad pro obchod a lidská práva, který byl podpořen Komisí pro lidská práva, ale také nejde o právně závazný dokument. Některé společnosti však tyto zásady, nebo alespoň některé z nich přejímají do svých interních zásad pro jejich fungování.

Obě tyto iniciativy vznikly z důvodu stále vzrůstajícího vlivu nestátních aktérů v mezinárodním dění, jelikož z většiny úmluv vyplývají přímé povinnosti především státům nikoli soukromým společnostem.

Pokud jde o možné využití pro naši problematiku, tak normy stanovují povinnost respektovat a chránit lidská práva, tedy respektovat mezinárodněprávně uznaná práva i ta chráněná národními legislativami. Zajímavá je zde i povinnost neslibovat, nedávat a nepřijímat úplatky vládám, veřejným činitelům, organizacím apod. či profitovat z porušování lidských práv. V zemích kde provozují své aktivity, mají povinnost je provozovat s respektem k životnímu prostředí a s principem udržitelného rozvoje.

Principy obsahují globální standardy pro zamezení negativních dopadů obchodních aktivit na lidská práva. Jsou zde vymezeny tři základní pilíře: povinnost státu chránit, firemní odpovědnost a přístup k nápravě. Státy by měly vytvořit mechanismy pro regulaci činností firem pro ochranu před zneužíváním lidských práv. Společnosti by měli jednat odpovědně a nezasahovat do chráněných lidských práv a integrovat základní principy ochrany do svých interních politik.

Oba tyto nástroje jsou důležité pro další vývoj mezinárodního práva a odpovědnosti soukromých subjektů. Z hlediska rozvojových projektů jde o problematiku velice aktuální. Jelikož jak již zmiňuji v předchozí části práce, rozvojové projekty jsou povětšinou realizované v rozvojových státech z ne zcela dostačující legislativou. To může svádět ke zneužití situace pro získání většího profitu díky

nedostatečné právní ochraně zájmů místních a nižších standardů pro ochranu lidských práv a životního prostředí.

3.3.3.4 Další nástroje soft law

Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (dále jen „OECD“) přišla se zásadami respektujícími lidská práva, udržitelný rozvoj a životní prostředí pro soukromé společnosti, které operují v některém z členských států OECD. I OSN a její Globální dohoda (dále jen „UNGC“) společně s pracovní skupinou OSN pro pracovní metody a aktivity nadnárodních společností přišla se zásadami. Žádný z dokumentů týkajících se soukromých společností není právně závazný, jde pouze o „soft law“. Ačkoli jde o nezávazné dokumenty a doporučení, jsou pro praxi velice důležité a určují mezinárodní standardy a společnosti, které chtějí být mezinárodně respektovány, se snaží o jejich dodržování. Cílem je udržovat standardy ochrany i v méně rozvinutých státech a zamezit společnostem zneužívat jejich nižšího standardu ochrany a právní regulace.

V roce 2000 přišla Komise velkých přehrad s formulovanými standardy a průvodcem pro stavby velkých přehrad, včetně zohlednění přesídlení (více viz kapitola 3.1.1).

Zatímco tradiční sponzoři velkých přehrad včele se Světovou bankou zmenšují svoji účast na těchto projektech, Čína a její společnosti přebírají tuto iniciativu. Největší světová společnost zabývající se využitím vodní energie je čínská společnost Sinohydro. Čínská exportní a importní banka je hlavním financovatelem velkých přehrad. Čínské společnosti vystupují jako financovatelé, stavitelé, dodavatelé.

Výše zmínění aktéři mají přijaty environmentální politiky a strategie, málokterý čínský aktér přijal nějaká závazná opatření, a pokud je přijal, stále v praxi nejsou příliš dodržovány. Pro zajímavost Sinohydro přijalo politický rámec pro udržitelný rozvoj, standardy pro ochranu Světové banky a další.

Číňané vstupují do projektů velice často až poté, co bylo jejich financování zamítnuto především pro nedodržování sociálních a environmentálních standardů. Často jsou jimi financované projekty v politicky nestabilních oblastech, v oblastech s vysokou ekologickou hodnotou, nízkým standardem ochrany životního prostředí nebo její

absolutní absencí, slabou ochranou lidských práv a vysokým výskytem korupce. V takovém prostředí jsou na stavbu kladeny nízké nároky a málokdy je dosaženo mezinárodních standardů.

Komise pro mezinárodní právo se také podílí na vytváření nových mezinárodněprávních instrumentů. Byla vytvořena rezolucí Valného shromáždění OSN v roce 1946, aby připravovala doporučení témat důležitých pro mezinárodní právo a jaké kroky v těchto věcech podniknout.

3.3.4 Mobilizace proti projektům způsobujícím přesídlení a ohrožení životního prostředí

Od osmdesátých let díky stále se zvyšujícímu počtu rozvojových projektů, které byly nepříznivé pro životní prostředí a osoby v oblastech žijící, rapidně zvýšil i počet nestátních organizací ve světě, které se zabývají ochranou lidských práv, demokratizací, zmenšením chudoby, rovnoprávností, právy domorodého obyvatelstva, životním prostředím apod. Došlo k zapojení místních obyvatel, akademiků, aktivistů, propojení „bezmocných“ s mocnými a byla zapojena média, k čemuž velice napomohl rozvoj telekomunikačních technologií a postupný nástup internetu.

Neexistuje jednotné hnutí proti přesídlení způsobenému rozvojovými projekty. Některé organizace bojují pouze proti podmínkám přesídlení a nerovnoměrnému rozdělení nákladů a výnosů, jiné se vyhraňují proti přesídlení jako takovému, jako celku. Především proti tomu, jak je přesídlení plánováno, mezi elitami bez konzultace s těmi, kteří budou v praxi projektem zasaženi. Obecně jsou zasažené skupiny osob a pak ty, kteří z přesídlení a rozvojového projektu benefitují, tyto dvě skupiny jsou zcela odlišné.

Některé tyto organizace/hnutí dosáhly úspěchu a povedlo se jim změnit původní plány, pozdržet projekt nebo dokonce dosáhly jeho úplného zrušení. Předpoklady pro úspěch jsou následující: hnutí odporu v místě plánovaného uskutečnění projektu, mezinárodní podpora hnutí, vláda musí být ochotna naslouchat protestujícím, při účasti zahraniční banky na projektu, se její významné oddělení musí postavit za názor protestujících. I za těchto podmínek však není úspěch zaručen, vše záleží na konkrétních okolnostech a situaci.

4. Případová studie: Přehrada Sardar Sarovar

Ještě než se dostanu k závěru a celkovému shrnutí a zhodnocení práce, ráda bych přidala krátkou případovou studii na indickou přehradu Sardar Sarovar. Na které je možné demonstrovat rozpor mezi teoretickou aplikací mezinárodněprávních nástrojů zmíněných výše a aplikační praxí. Případ přehrady Sardar Sarovar se stal symbolem pro boj přesídlovaných díky rozvojovým projektům za ochranu životního prostředí a lidských práv a znamenal velký mezník pro změnu přístupu k hodnocení rozhodnutí k financování projektů Světovou bankou.

Přehrada Sardar Sarovar je součástí hydroenergetického projektu, zahrnujícím 30 velkých, 135 středně velkých a 3000 malých přehrad. Oficiální stanovisko vlády k přehradě je, že má zajistit vodu pro více než 30 milionů lidí, zavlažování dvou milionů hektarů půdy, elektrickou energii pro chudé lidi, být součástí protipovodňového systému a měli by na ní vzniknout dvě hydroelektrárny. Kvůli její výstavbě ale muselo svoje domovy opustit přes 140⁵⁹ tisíc lidí⁶⁰.

Projekt přehrady vznikl v roce 1979 a přehrada se začala stavět v roce 1987 a to jako projekt indické vlády (dokončen 2007). Než mohl projekt začít, vedl se spor mezi čtyřmi státy Indie, které z něj měli přímo profitovat.⁶¹ Pro tento případ byl ustaven speciální Tribunál pro vodní spory z řeky Narmada⁶² (dále pouze „NWDT“), který stanovil plán a opatření pro racionální rozvoj a management povodí a pro alokaci vody mezi dotčené státy.

V roce 1985 se do projektu finančně zapojila Světová banka (450 milionů dolarů). V průběhu stavby se zvyšovalo povědomí lidí o možných dopadech

---

⁵⁹ WEAWING, Rachel (managing editor). *Learning from Narmada*. OED Prec. -- No. 88 (May 1995). Washington, DC: World Bank. [online] 1995. [cit. 2014-03-30] Dostupné na: <http://documents.worldbank.org/curated/en/1995/05/3180827/learning-narmada>.

⁶⁰ Jak jsem již zmínila výše, čísla se velice liší dle nastavení kritérií, proto toto je pouze jeden z mnoha možných odhadů.

⁶¹ Dalo by se říci, že je to takový kvazi případ pro aplikaci Úmluvy o ochraně a využití hraničních vodních toků a mezinárodních jezer. V tomto případě je to sice vnitrostátní spor, ale Indie je dělena na spolkové státy, které mají vlastní vládu a vznikl mezi nimi spor ohledně využívání vodního toku.

⁶² Z anglického originálu Narmada Water Disputes Tribunal.

na obyvatelstvo a na životní prostředí, a navyšoval se počet protestujících proti projektu⁶³. O projektu se vedly soudní spory a probíhaly demonstrace.

Díky tomuto tlaku, ustavila Světová banka nezávislou interní kontrolní komisi, známou pod názvem Morseova komise, aby zhodnotila probíhající stavbu. Šlo o vůbec první nezávislé posouzení projektu financovaného Světovou bankou v průběhu implementace. Komise zkritizovala Světovou banku a Indickou vládu za to, že nevěnuje dostatečnou pozornost řádnému přesídlování, včetně kompenzací za přesídlení, a ochraně životního prostředí. Kritizovala ji i za to, že netrvala na řádné přípravě plánů a vládních politik pro implementaci opatření schválených NWDT a selhala při dodržování svých vlastních standardů ve vztahu k domorodému obyvatelstvu. Ve zprávě byla zmíněna i absence informování veřejnosti, která měla být projektem zasažena, a tím i absence efektivního plánu přesídlení. Nikdo s plánovanými zasaženými nekonzultoval, neinformoval je o možných variantách přesídlení a kompenzačních balíčcích. V závěru komise konstatovala potřebu zasazení projektu do sociálního a environmentálního kontextu celého údolí řeky Narmada.

Světová banka v reakci na výsledky hodnocení jako podmínku pro setrvání ve financování projektu, nastavila standardy pro jeho implementaci. Nakonec Světová banka v roce 1993 stáhla svoji finanční podporu a Indická vláda se rozhodla projekt dokončit za využití jiných finančních zdrojů. Na základě této zkušenosti vzniklo v rámci Světové banky Oddělení hodnocení operací (dále pouze „OED“), které hodnotí projekty na základě jejich závěrečných zpráv, vlastního průzkumu přínosů a nákladů a s odstupem několika let vytvoří studii hodnocení vlivu projektu.

V roce 1994 bylo, dle zprávy Světové banky,⁶⁴ ze 41 tisíc rodin uspokojivě přesídleno a odškodněno pouze kolem 6 600 rodin. Do dnešní doby je procentuální podíl odškodněných ve velice podobném stavu.

---

⁶³ V roce 1992 dostala hlavní aktivistka Narmada Bachao Andolan (hnutí za záchranu řeky Narmady) Medha Patkar, Goldmanovu cenu za životní prostředí, což je nevýznamnější environmentální ocenění na světě. Více informací dostupných na: <http://www.goldmanprize.org/1992/asia>.

⁶⁴ WORLD BANK. *Narmada river development - Gujarat Sardar Sarovar dam and power projekt*. [online] 1995. [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSPContentServer/WDSP/IB/1995/03/29/000009265_3980625173028/Rendered/PDF/multi_page.pdf. s. 3.

Indická vláda po zveřejnění reportu vytvořila komplexní hodnocení vlivu na životní prostředí a reagovala na kritiku a argumenty uvedené v reportu komise. Zavázala se kompenzovat odlesnění, chránit kulturní místa a zvířata ve volné přírodě. V tomto hodnocení jako jediný risk znalci viděli ohrožení rybářské komunity dále po proudu řeky. Na velké ohrožení zvýšení výskytu malárie argumentovali, že již existují strategické plány na sledování a kontrolu možných rizikových oblastí výskytu. Report upozorňoval i na zásadní nesrovnalosti v plánovaných hydrologických datech a analýzou implementace projektu.

Velkou částí ze zasažených osob je domorodé obyvatelstvo, které se živilo zemědělstvím. Zaniklo přes 245 vesnic a pod hladinou přehrady zmizelo přes 376 km² zemědělské půdy.⁶⁵ Většina osob byla samostatná, žila v souladu s řekou a jejími pravidelnými záplavami. Jedná se o monzunovou oblast. Při přesídlení jim velice často nebyla poskytnuta náhradní půda, a pokud byla, nešlo většinou o srovnatelně úrodnou půdu s jejich původní. V přelidněné Indii nejsou volná místa s úrodnou půdou. Někomu byla poskytnuta pouze finanční kompenzace, která jim však nedala možnost koupit novou půdu, ani je nezabezpečila do budoucna, a mnozí z nich tak skončili v městských slumech.

Indie je brána jako stát respektující demokratické hodnoty a lidská práva. Tento příklad přesně vystihuje obecný problém vztahu rozvojových projektů a environmentální migrace. Na jedné straně stojí vláda, v tom případě indická, která chce pomoci milionům osob v zemi, které trpí hlady a nedostatkem pitné vody, a posunout zemi dále pokroku a na druhé straně osoby, které stavbou přehrady přijdou o vše, a navíc zde existuje možný nevratný zásah do životního prostředí. Z tohoto důvodu je nutné analyzovat předem celý projekt a zvážit jeho možné přínosy a dopady. Z tohoto důvodu existují mezinárodněprávní nástroje, které by tyto standardy měly chránit a zaručovat pokud možno všude stejně, zaručit udržitelný rozvoj.

Indie je z výše zmíněných mezinárodněprávních nástrojů například stranou Univerzální deklarace lidských práv, Kjótského protokolu, Mezinárodního paktu

---

⁶⁵ Pro zajímavost: v roce 2000 rozhodl o pokračování projektu Nejvyšší soud Indie. Pokračování projektu a navýšení hladiny povolil, ale za předpokladu, že než se začne hladina navyšovat, budou všechny zasažené osoby přesídleny a adekvátně odškodněny.

o občanských a politických právech, Mezinárodního paktu ekonomických, sociálních a kulturních právech a Úmluvy o biologické rozmanitosti. Jak však vyplývá z výše uvedeného popisu případu, nebyla zachována ani základní lidská práva. Osoby byly vysídleny a to bez adekvátních kompenzací a bez předchozí konzultace. Dle zprávy komise nebyla ani provedena realistická studie dopadu projektu na životní prostředí. V tomto případě nebylo ani respektován rozsudek Nejvyššího soudu Indie. Celý projekt je v režii indické vlády, která je špatně kontrolovatelná. Navíc z hlediska mezinárodního práva, většina nástrojů postrádá donucovací a sankční ustanovení. Takže ačkoli projekt nebyl dodržen, pro Indii z toho neplynou žádné sankce. Na předním místě stále stojí státní suverenity. Je problematické vynucovat dodržování mezinárodního práva, pokud není dodržováno ani právo národní a tím porušovatelem je sám stát.

Závěr

Při analýze mezinárodněprávních nástrojů aplikovatelných na vztah environmentální migrace a rozvojových projektů, jsem došla k závěru, že neexistují žádné právně závazné nástroje specificky se zabývající předmětným vztahem. Nejkomplexněji aplikovatelná je na tento právní vztah Úmluva o posuzování vlivu na životní prostředí přesahující státní hranice (EIA), která zkoumá plánovanou činnost, tedy v našem případě rozvojové projekty, a její vliv na životní prostředí. Dle výsledků EIA je možné odhadnout, zda bude následkem činnosti docházet k environmentální migraci. Případně je dána možnost plánovanou činnost poupravit tak, aby se snížil možný dopad na životní prostředí a tím i na environmentální migraci.

Pokud jde o další analyzované mezinárodněprávní nástroje, ty již není možno aplikovat komplexněji. Jde o jednotlivé povinnosti roztroušené v nezměrném množství právních dokumentů, které navíc v souladu se základním principem mezinárodního práva vyžadují pro svou aplikaci dobrovolné přistoupení států.

Kromě stanovení povinností jsou v nich garantována i práva, která by měla být státy zajišťována. Celkově se mohou dotčené osoby domáhat jejich dodržování a ochrany. Problematická však zůstává vymahatelnost plnění těchto povinností a garance práv ze strany států. Většina mezinárodněprávních nástrojů postrádá sankční a vynucovací mechanismy. Základním principem mezinárodního práva je, že se státy dobrovolně zavaží k plnění povinností a vzdávají se tak části své suverenity, avšak její ochrana nadále zůstává jejich hlavním zájmem.

V důsledku shora uvedeného je situace obzvláště palčivá v rozvojových a málo rozvinutých zemích, a to i díky nekvalitní a nedostatečně vynucované právní regulaci v kombinaci s velkou mírou korupce a nízkým právním vědomím veřejnosti. Díky nedostatečnému přístupu k právním informacím je dále silně zasaženo i domorodé obyvatelstvo, a to dokonce i v rozvinutých, západních státech.⁶⁶

Nelze opomenout, že pro účelnější vynutitelnost mezinárodněprávních závazků, je třeba se vyrovnat i s problematikou potenciální odpovědnosti nadnárodních

---

⁶⁶ Palčivost problému potvrzuje i zřízení Stálého fóra pro domorodé obyvatelstvo. Více viz http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/E_C19_2011_12.pdf

korporací. Mohlo by se až zdát, že tyto entity stojí „mimo nebo nad“ právem, jelikož mezinárodní právo stanovuje povinnosti pouze pro státy. V souvislosti s touto problematikou bych chtěla upozornit především na již zmíněný Návrh článků OSN o odpovědnosti nadnárodních korporací a jiných obchodních podniků s ohledem na lidská práva a Základní zásady pro obchod a lidská práva. U rozvojových projektů představuje absence závazné regulace obzvláště palčivý problém

Tato oblast je opomíjena mezinárodním právem především z ekonomicky motivovaných důvodů a neochoty tolerovat zásahy do státní suverenity v této oblasti. Ve svém práci jsem se snažila zaměřit především na právní nástroje s univerzální aplikovatelností, jelikož jak jsem již uvedla výše, nejohroženější v tomto směru jsou rozvojové státy, a proto jsem se do hloubky nezabývala evropskými právními nástroji.

V souvislosti s nuceným přesídlením se otevírají i etické otázky. Co to je veřejný zájem a kde jsou jeho meze? Co s právem na sebeurčení a rovností? Veřejný zájem je spojen s analýzou nákladů/obětí a přínosů. Kde je ta hranice, kdy je možné po někom požadovat, aby ve jménu prospěchu ostatních, trpěl? Ve spojitosti s právem na sebeurčení jsou ohrožena práva na svobodu, osobní a komunální kontrolu komunity, dochází k porušení majetkových práv. Princip rovnosti je ohrožen díky dopadu rozvojového projektu na skupinu přesídlených, velice často chudých obyvatel, a výhody přináší jiné skupině, většinou majetným elitám.

Centrum pro studium uprchlictví univerzity v Yorku dokonce připravilo v rámci výzkumných projektů na etiku přesídlení způsobeného rozvojovými projekty normativní zásady pro hodnocení ospravedlnitelnosti rozvojových projektů způsobujících přesídlení⁶⁷, bohužel i přes to, že jsem toto centrum opakovaně kontaktovala, mi tento dokument nebyl poskytnut.

Na základě provedené analýzy se i já přikláním spíše ke kategorizace environmentální migrace způsobené rozvojovými projekty jako zvláštní kategorie rozvojem přesídlených osob. Vzhledem ke specifčnosti této příčiny environmentální migrace mezi ostatními důvody a s ohledem na skutečnost, že se jedná o předem

---

⁶⁷ HOBBS, Stephanie a Pablo BOSE. YORK UNIVERSITY. *Ethics, Development and Displacement: Workshop report* [online]. 2004 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://indr.org/wp-content/uploads/2013/05/edid@20ottawa@20workshop@20report.pdf>.

plánovanou činnost, je třeba vytvořit právní nástroje regulující rozvojové projekty již od jejich počátku a ne se pouze vyrovnávat s následky environmentální migrace jako u ostatních příčin.

Seznam použitých zkratk⁶⁸

OSN – Organizace spojených národů

HDP – Hrubý domácí produkt

UNDP – Rozvojový program OSN (United Nations Development Programme)

HDI – Index lidského rozvoje (Human Development Index)

IOM – Mezinárodní organizace pro migraci (International Organization for Migration)

IDP's – vnitřně přesídlené osoby (Internally Displaced People)

UNHCR – Úřad vysokého komisaře pro uprchlíky (United Nations High Commissioner for Refugees)

ICOLD – Mezinárodní komise velkých přehrad (International Commission on Large Dams)

WCD – Světová komise pro přehrady (World Commission on Dams)

IUCN – Mezinárodní svaz ochrany přírody (International Union for Conservation of Nature)

EIA – hodnocení vlivu na životní prostředí (Environmental Impact Assessment)

SEA – strategické posuzování vlivů koncepcí na životní prostředí (Strategic environmental assessment)

ILC – Komise pro mezinárodní právo (International Law Commission)

EP – rovníkové principy (Equator Principles)

IBRD – Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (International Bank for Reconstruction and Development)

IDA – Mezinárodní asociace pro rozvoj (International Development Association)

IFC – Mezinárodní finanční korporace (International Financial Corporation)

---

⁶⁸ Většina použitých zkratk vychází z anglického originálu, jelikož tyto zkratky jsou mnohem více zažité.

MIGA – Multilaterální agentura pro garanci investic (Multilateral Investment Guarantee Agency)

CAO – Úřad ombudsmana pro dohled nad dodržováním (Office of the Compliance Advisor Ombudsman)

ECOSOC – Hospodářská a sociální rada OSN (United Nations Economic and Social Council)

UNGC – (United Nations Global Compact)

NWDT – Tribunál pro vodní spory z řeky Narmada (Narmada Water Disputes Tribunal)

OED – Oddělení hodnocení operací (Operations Evaluation Department)

CE – Rada Evropy (Council of Europe)

Použité prameny a literatura

Monografie:

BIRNIE, Patricia W. a Alan E. BOYLE. *International law and the environment*. 1st publ. Oxford: Clarendon Press, 1992, xxvii, 563 s. ISBN 01-987-6283-6.

BLACK, Richard. *Refugees, environment and development*. Transferred to digital print on demand. Harlow, Essex [England]: Longman, 1998. ISBN 05-823-1564-6.

BRATSPIES, Rebecca a Russell MILLER. *Transboundary harm in international law: lessons from the trail smelter arbitration*. 1st pub. Editor Rebecca M Bratspies, Russell A Miller. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, xxi, 347 s. ISBN 978-0-521-85643-0.

ČEPELKA, Čestmír a Pavel ŠTURMA. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2008, xli, 840 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-1797-289.

DAMOHORSKÝ, Milan. *Právní odpovědnost za ztráty na životním prostředí*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, 1999, 212 s. ISBN 80-718-4827-1.

JANČÁŘOVÁ, Ilona. *Mezinárodní smlouvy na ochranu životního prostředí: vybrané otázky*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997, 185 s. ISBN 80-210-1723-6.

MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné: jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. 5., podstatně upr. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, 551 s. ISBN 978-80-210-4474-6.

PITRA, Zbyněk. *Podnikový management*. Praha: ASPI, 2008, 295 s., ISBN 978-80-7357-372-0.

Šturma, P.: Mezinárodní odpovědnost za škodlivé následky činností nezakázaných mezinárodním právem, In: ČEPELKA, Čestmír, Dalibor JÍLEK a Pavel ŠTURMA. *Mezinárodní odpovědnost*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2003, 339 s. Spisy Právnícké fakulty Masarykovy univerzity v Brně, sv. 261. ISBN 80-210-3057-7.

Odborné články:

KAVANOVÁ, Klára. *Environmentální migrace - úvod do tématu*. In: [online]. 2008 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/analyzy/38-environmentalni-migrace-uvod-do-tematu.htm>.

ŠTURMA, Pavel. *K návrhu Principů rozdělení ztrát v případě přeshraniční škody vzešlé z rizikových činností*. Právník. 2005, roč. 2005, č. 2.

Akademické práce:

DE MESNARD, Adele. *Environmental Migrants: Are They Refugees?*. Praha, 2013. LL.M. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce Harald Christian Scheu.

Mezinárodní smlouvy a deklaráce:

Deklarace OSN o právech původního obyvatelstva, *United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*, UN, 2007.

Deklarace OSN o právu na rozvoj, *Declaration on the Right to Development*, UN, 1986.

Úmluva o využívání mezinárodních vodních toků k neplavebním účelům, *Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses*, UN, 1997.

Deklarace z Ria o životním prostředí a rozvoji, *Rio Declaration on Environment and Development*, UN, 1992.

Evropská úmluva o ochraně lidských práv, *European Convention on Human Rights*, CE, 1950.

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, UN, 1966.

Kjótský protokol k Rámcové úmluvě OSN o změně klimatu, *Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change*, UN, 1997.

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, *International Covenant on Civil and Political Rights*, UN, 1966.

Stockholmská Deklarace OSN o životním prostředí, *Stockholm Declaration*, UN, 1972.

Úmluva o ochraně práv všech migrujících pracovníků a členů jejich rodin, *International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families*, UN, 1990.

Úmluva o ochraně a začleňování domorodého a ostatních kmenových a z částí kmenových populací v nezávislých zemích, *Convention concerning the Protection and Integration of Indigenous and Other Tribal and Semi-Tribal Populations in Independent Countries*, ILO, 1957.

Úmluva o domorodém a kmenovém obyvatelstvu, *Indigenous and Tribal Peoples Convention*, ILO, 1989.

Úmluva o posuzování vlivu na životní prostředí přesahující státní hranice, *Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context*, UN, 1991.

Úmluva o biologické rozmanitosti, *Convention on Biological Diversity*, UN, 1992.

Úmluva o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí, *Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters*, UN, 1998.

Úmluva o mokřadech, majících mezinárodní význam především jako biotopy vodního ptactva, *Ramsar Convention on Wetlands*, UN, 1971.

Úmluva o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů, *Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals*, UN, 1979.

Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví, *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*, UN, 1972.

Úmluva o právním postavení uprchlíků, *Convention relating to the Status of Refugees*, UN, 1951.

Úmluva o ochraně a využívání hraničních vodních toků a mezinárodních jezer, *Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes*, UN, 1997.

Všeobecná deklarace lidských práv, *Universal Declaration of Human Rights*, UN, 1948.

Právní předpisy:

Česká republika. Zákon o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci. In: *Sbírka zákonů*. 2010, 151/2010.

Česká republika. Zákon o posuzování vlivů na životní prostředí. In: *Sbírka zákonů*. 2001, 100/2001.

Evropská unie. O hodnocení vlivů různých veřejných a soukromých projektů na životní prostředí. In: *Úřední věstník Evropské unie*. 1985, 85/337/EEC, ve znění novely č. 97/11/EC.

Judikatura a stanoviska:

Case Concerning the Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary v. Slovakia), Judgment on September 25, 1997, I.C.J. Reports 1997.

Trail Smelter Case (United States, Canada), Award April 16, 1938 and March 11, 1941, Arbitration.

Ostatní dokumenty mezinárodních organizací:

UNDP. *Human development report, 1990* [online]. New York: Published for the United Nations Development Programme, 1990 [cit. 2014-03-30]. ISBN 01-950-6481-X.

Dostupné z: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/219/hdr_1990_en_complete_nostats.pdf.

Norms on the Responsibilities of Transnational Corporations and Other Business Enterprises with Regard to Human Rights. In: *U.N. Doc. E/CN.4/Sub.2/2003/12/Rev.2 (2003)*. 2003. Dostupné z: <http://www1.umn.edu/humanrts/links/norms-Aug2003.html#approval>.

WORLD BANK. *Narmada river development - Gujarat Sardar Sarovar dam and power project*. 1995. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/1995/03/29/000009265_3980625173028/Rendered/PDF/multi_page.pdf a druhá půlka reportu http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/1995/03/29/000009265_3980625173030/Rendered/PDF/multi_page.pdf

WORLD COMMISSION ON ENVIRONMENT AND DEVELOPMENT. *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. 1987. Dostupné z: http://conspect.nl/pdf/Our_Common_Future-Brundtland_Report_1987.pdf

UN. *Prevention of Transboundary Harm from Hazardous Activities*. 2001. Dostupné z: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_7_2001.pdf

Dams and development: a new framework for decision-making. London: Earthscan, 2000, xxxvii, 404 p. ISBN 18-538-3798-9. Dostupné z: http://www.internationalrivers.org/files/attached-files/world_commission_on_dams_final_report.pdf

ASIAN DEVELOPMENT BANK. *Handbook on Resettlement: A Guide to Good Practice*. Manila Philipines: [online]. 1998 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.adb.org/documents/handbook-resettlement-guide-good-practice>.

IOM. *DISCUSSION NOTE: MIGRATION AND THE ENVIRONMENT* [online]. 2007 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: http://www.iom.int/jahia/webdav/shared/shared/mainsite/about_iom/en/council/94/MC_INF_288.pdf.

Elektronické dokumenty:

HOBBS, Stephanie a Pablo BOSE. YORK UNIVERSITY. *Ethics, Development and Displacement: Workshop report* [online]. 2004 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://indr.org/wp-content/uploads/2013/05/edid@20ottawa@20workshop@20report.pdf>.

FMO. *Types of development projects causing displacement*. [online]. 2011 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.forcedmigration.org/research-resources/expert-guides/development-induced-displacement-and-resettlement/types-of-development-projects-causing-displacement>.

OCHA. *Guiding Principles on Internal Displacement* [online]. 2004 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.unhcr.org/43ce1cff2.html>.

UN. *Study on Indigenous Peoples and Corporations to Examine the Existing Mechanisms and Policies Related to Corporations and Indigenous Peoples and to*

Identify Good Practices [online]. 2011 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/E_C19_2011_12.pdf.

Webové stránky a weby:

Best practice & resources. *Equator Principles* [online]. 2011 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.equator-principles.com/index.php/best-practice-resources>.

CAO - Compliance Advisor Ombudsman [online]. 2009 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.cao-ombudsman.org/about/whoweare/index.html>.

Clean Development Mechanism (CDM) [online]. 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.cdmrulebook.org/305>.

ICOLD [online]. 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.icold-cigb.org/>.

IDMC [online]. 2013 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.internal-displacement.org/>.

Indigenous Peoples. *The World Bank* [online]. 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/en/topic/indigenouspeoples/overview>.

India's Hydropower Project: Future Demand For Water May Spark Conflict. *Huffpost* [online]. 2012 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: http://www.huffingtonpost.com/2012/07/23/india-hydropower-projects-dam-kishanganga_n_1694159.html.

Internally Displaced People. *UNHCR* [online]. 2001-2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.unhcr.org/pages/49c3646c146.html>.

Human Development Reports: Human Development Index (HDI). *United Nations Development Programme* [online]. 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/statistics/hdi/>.

OECD [online]. 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/>.

Pojem zahraniční rozvojové spolupráce. *FORS* [online]. 2012 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: http://www.fors.cz/rozvojova-spoluprace/ceska-politika/pojem-zahranicni-rozvojove-spoluprace/#.UzgXVvnV_JI.

Posuzování vlivů na životní prostředí (SEA). *Ministerstvo životního prostředí* [online]. 2008-2012 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: http://www.mzp.cz/cz/posuzovani_vlivu_koncepci_sea.

Rozvojovka [online]. 2011 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/>.

UNHCR: The UN Refugee Agency [online]. 2001-2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home>.

United Nations Sustainable Development Knowledge Platform [online]. 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://sustainabledevelopment.un.org/>.

United Nations [online]. 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.un.org/en/>.

UN Norms on the Responsibilities of Transnational Corporations and Other Business Enterprises with regard to Human Rights. *German Law Journal* [online]. 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.germanlawjournal.com/article.php?id=330>.

UN. *Norms on the responsibilities of transnational corporations and other business enterprises with regard to human rights* [online]. 2003 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: [http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/E.CN.4.Sub.2.2003.12.Rev.2.En?Opendocument](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/E.CN.4.Sub.2.2003.12.Rev.2.En?Opendocument).

UN. *United Nations Treaty Collection* [online]. 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <https://treaties.un.org/>.

UN. *Office of Legal Affairs* [online]. 2010 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://legal.un.org/ola/>.

Úmluva o ochraně a využívání hraničních vodních toků a mezinárodních jezer. *Ministerstvo životního prostředí* [online]. 2008-2012 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: http://www.mzp.cz/cz/ochrana_a_vyuzivani_hranicnich_vodnich_toku.

UNDP [online]. 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.undp.org/content/undp/en/home.html>.

World Bank [online]. 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/>.

WORLD BANK. *Operational Policy on Involuntary Resettlement (OP 4.12)* [online]. 2001 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/PROJECTS/EXTPOLICIES/EXTOP>

MANUAL/0,,contentMDK:20064610~menuPK:4564185~pagePK:64709096~piPK:64709108~theSitePK:502184,00.html.

Ostatní zdroje

Dokumentární film o případu přehrady Sardar Sarovar: *Drowned Out*, 2002, režie: Franny Armstrong

Prezentace STOJANOV, Robert. *Environmentální migrace ve světě*. Praha, 2011.

Resumé

Tato diplomová práce je zaměřena na mezinárodněprávní analýzu vztahu rozvojových projektů a environmentální migrace. Vztah rozvojových projektů a environmentální migrace je z hlediska mezinárodního práva téměř nezkoumanou a neregulovanou oblastí, a proto jsem si ho vybrala jako téma svého výzkumu. Předkládaná práce si z tohoto důvodu klade za cíl pokusit se analyzovat tento vztah z pohledu mezinárodního práva a vyhledat vhodné mezinárodně právní nástroje na regulaci tohoto vztahu.

Výstupem je odpověď na následující výzkumné otázky: Co to je rozvojový projekt a environmentální migraci? Jaké jsou právní aspekty vztahu rozvojových projektů a environmentální migrace? Je možné tento vztah ošetřit v mezinárodním právu? Proč je tato oblast opomíjena mezinárodním právem? Nebylo by lepší vytvořit zvláštní mezinárodněprávní úpravu pouze pro přesídlení rozvojovými projekty?

Diplomová práce je členěna do čtyř hlavních kapitol, v rámci kterých se postupně snažím najít odpovědi na výše uvedené výzkumné otázky. První kapitola se věnuje rozvojovému projektu a stanovení jeho definice, včetně jeho terminologickému odlišení od podobných definic. Druhá kapitola představuje problematiku environmentální migrace, její typy a příčiny. Třetí kapitola je rozdělena do tří podkapitol. V rámci první podkapitoly analyzuji vztah environmentální migrace a rozvojových projektů. V druhé subkapitole zkoumám jednotlivé typy rozvojových projektů s vlivem na environmentální migraci. Třetí subkapitola analyzuje mezinárodněprávní nástroje, které jsou z hlediska zkoumané problematiky aplikovatelné. Čtvrtá kapitola obsahuje krátkou případovou studii projektu indické přehrady Sardar Sarovar, který se stal symbolem vztahu rozvojových projektů a environmentální migrace a ilustruje možná úskalí tohoto vztahu a nedostatečnost mezinárodněprávní úpravy zkoumaného vztahu.

Závěr shrnuje dosažené poznatky a na jejich základě se snaží zodpovědět položené výzkumné otázky a navrhnout možná řešení pro rozvoj mezinárodněprávních nástrojů.

Abstract

This master thesis is focused on international-legal analysis of the relationship between development projects and environmental migration. The relationship between development projects and environmental migration is from the point of view of the international law almost unexamined and unregulated area, so this is the reason why I chose this theme as the topic of my research. The aim of this thesis is to analyse this relationship in respect to the international law and to search for an appropriate international legal instrument to regulate this relationship.

The outputs are the answers to the following research questions: What is development project and what is environmental migration? What are the legal aspects of the relationship between development projects and environmental migration? Is it possible to treat this relationship in international law? Why is this area neglected by international law? Would not it be better to create a separate international legal framework for resettlement caused by development projects?

The diploma thesis is composed of four main chapters, under which I am progressively trying to find answers to the above mentioned research questions. The first chapter is devoted to the development project and to determination of its definition, including its terminological distinction from similar definitions. The second chapter introduces the issue of environmental migration, its types and causes. The third chapter consists of three subsections. In the first subsection I analyse the relationship between environmental migration and development projects. In the second subsection I explore the different types of development projects with an impact on environmental migration. The third subchapter analyses the international instruments that could be applicable on the examined issues. The fourth chapter contains a short case study of India's Sardar Sarovar dam, which has become a symbol of the relationship between development projects and environmental migration and illustrates the potential pitfalls of this relationship and the inadequacy of international adjustment examined the relationship.

The conclusion summarizes the findings and on their basis it tries to answer the research questions and suggest possible solutions for the development of international instruments.

Název diplomové práce

Právní aspekty vztahu rozvojových projektů a environmentální migrace

Klíčová slova:

Mezinárodní právo veřejné, rozvojové projekty, environmentální migrace

Title of the Diploma Thesis

Legal Aspects of the Relationship between Development Programs and Environmental Migration

Key words:

International public law, development projects, environmental migration